

SIRP JA VASAR

41

EESTI NSV KULTUURIMINISTEERIUMI, KIRJANIKE LIIDU,
KUNSTNIKE LIIDU JA HELILOOJATE LIIDU HAALEKANDJA

REEDEL, 7. OKTOOBRIIL 1966. A. XXVI aastakäik

NSV Liidu Lenini preemiast
ja riiklikest preemiast
teaduse ja tehnika ning
kirjanduse ja kunsti alalNSV Liidu teadusliku, tehnilise ja
kultuurilise progressi edasiarendamise
stimuleerimiseks ja Lenini preemiast
tähtsuse suurendamiseks ning arvesta-
des vajadust diferentseeritult jalaiemalt stimuleerida loomingulist
tööd, mis vääriksid riiklikku toetust,
võtsid NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu
Ministrite Nõukogu vastu määruse
NSV Liidu Lenini preemiast ja riiklike
preemiast kohta teaduse ja tehnika
ning kirjanduse ja kunsti alal.Määruses juhitakse tähelepanu sel-
lele, et on tarvis suurendada nõudeid
Lenini preemiast saamiseks esitatavate
tööde suhtes, Lenini preemiaid võidak-
se määrata eriti silmapaistvate tea-
duslike uuringute eest, mis avavad
uusi suundi teaduses ja tehnikas ning
ületavad maailmataseme antud tead-
missfääris; põhimõtteliselt uute tehni-
liste lahenduste eest, mis annavad suu-
re panuse NSV Liidu rahvamajanduse-
se ja riigikaitse ning ületavad teiste
maade saavutusi; väljapaistvate
uurimuste eest riikliku ja majandusli-
ku ülesehitustöö, marksismi-leninismi
teaduse ja nüüdisaja ühiskondliku elu
aktuaalsetes küsimustes, eriti välja-
paistvate, sotsialistliku realismi alusel
loodud kirjandus- ja kunstiteoste eest
ning tööde eest arhitektuuri alal, mis
on võtnud kogu rahva tunnustuse ja
suurendavad nõukogude kunstikultu-
uri ülemaailmselt tähtsust.Edasi on määruses öeldud, et Lenini
preemiaid määratakse üks kord iga
kahe aasta tagant — kokku 30 pree-
miat, sealhulgas 25 teaduse ja tehnika
alal ning viis kirjanduse, kunsti ja ar-
hitektuuri alal. Vastavalt senisele tra-
ditsioonile määratakse preemiad V. I.
Lenini sünni-aastapäevaks. Lenini
preemia suurus on 10 000 rubla. Lenini
preemia laureadi diplom ja rinna-
märk jäävad endiseks.NSV Liidu riiklike preemiaid tea-
duse, tehnika, kirjanduse, kunsti ja
arhitektuuri alal hakatakse määrata
teaduslike uuringute eest, mis anna-
vad suure panuse kodumaa teaduse
arenemisse; kõige progressiivsemate
materjalide, masinate ja mehhanismi-
de loomise ning rahvamajanduses kas-
tusele võtmise eest; uute suure
jõudlusega tehnoloogiliste protsesside
eest; suure rahvamajandusliku tähtsu-
sega eesrindlike tootmistehnoloogiate ko-
genuste rakendamise eest; originaal-
sete ja ökonoomsete ehitiste ja tehni-
liste rajatiste eest; põhilike teoreeti-
liste uurimuste eest riikliku ja majandusli-
ku ülesehitustöö ning marksismi-
leninismi teaduse küsimustes; kõigs
andekamate, kõrgeideeliste kirjandus-
ja kunstiteoste eest.1967. aastast peale hakatakse NSV
Liidu riiklike preemiaid määrata
iga aasta Suure Sotsialistliku Oktoob-
rerevolutsiooni aastapäeva. NSV Liidu
riiklike preemiaid on ette nähtud
60, nendest 50 teaduse ja tehnika ning
10 kirjanduse, kunsti ja arhitektuuri
alal, igakuks suurusega 5000 rubla. NSV
Liidu riikliku preemia vääriliseks ar-
vatud isikutele antakse nimetus «NSV
Liidu riikliku preemia laureaat», diplo-
m ja rinnamärk.Olemasolevad Lenini preemiast ko-
miteed on selle määrusega ümber ni-
metatud teadus- ja tehnikalaaste Le-
nini ja riiklike preemiast komiteeks
NSV Liidu Ministrite Nõukogu juures
ning kirjandus-, kunsti- ja arhitek-
tuurialaste Lenini ja riiklike preemiast
komiteeks NSV Liidu Ministrite
Nõukogu juures.Komiteede otsused Lenini ja riiklike
preemiast määramise kohta kuuluvad
kinnitamisele NLKP Keskkomitee ja
NSV Liidu Ministrite Nõukogu poolt
ning avaldatakse seejärel keskajakir-
janduses.TALLINNA RIIKLIKUS
KUNSTIMUSEUMIS▲ Tallinna Riiklikus Kunstimuuseumis
toimus pühapäeval, 2. oktoobril kunstnik
Karl Pärsmäe (1902–1942) elule ja loomingu-
le pühendatud mälestuste õhtu.
Kunstimuuseumi vanem teaduslik töö-
taja Hilja Läti koostas Karl Pärsmäe elust
ja loomingust ning temast kui mitmekül-
lasest kunstnikust ülevaate.
Seejärel said sõna kunstniku kolleegid
ja tema kaasaegsed Viljandi kunstnik Johan-
nes Muks, kunstnikud Priidu Aavik,
Adamson-Eric, Lepo Mikko ja kunstiteadla-
ne Villem Raam.Mälestuste õhtul loeti ette Tartu kunstni-
ku Aleksander Vardi kiri mälestustega Karl
Pärsmäest, kuna A. Vardi ei saanud ise
sellest õhtust osa võtta.

Tutvuti restauraatorite tööga

Ivangorodis oli 29. septembril Lenini-
gradi oblasti TSN TK õpetatud nõu-
kogu väljasõiduistung. Päevakorras
oli Ivangorodi kindluse restaureeri-
mise probleemid. Ühtlasi tutvuti ka
Eesti NSV Ehituskomitee Teadusliku
Restaureerimise Töökoja poolt kind-
luses läbiviidavate restaureerimistööde-
ga.Õpetatud nõukogule tegid TRT töö-
tajad ettekandeid läbiviidud tödest
(projekti autor H. Potti), kindluse aja-
loost (teaduslik töötaja J. Kaljundi)
ning tööde plaaniliste näitajate täitmi-
sest ning järgmise aasta perspektiivi-
dest (TRT tootmissektori juhataja H.
Metsa).Nõukogu kiitis põhimõtteliselt heaks
tööde suunitluse kui ka nende kvali-
teedi. Otsustati tulevikuski pühendada
istungile sellele väärtuslikule vana-
lene arhitektuuri mälestistele.Kunstnik Valerian Loigul on käsil ulatuslik maal «Viimased päevad», mis käsitleb 1924. aasta detsembri ülestõusu sündmusi. Töö on mõeldud Suure Sotsialistliku Oktoobrerevolutsiooni 50. aastapäeva pühendatud näitusele.
Pildil: Valerian Loik maali «Viimased päevad» viimistlemas.Viisaastak. Juba see mõiste kutsus
esile tulva mõtteid arengust, laiene-
misest, kasvutempodest. Ehkki 1966.—
1970. a. viisaastaku plaan ei ole veel
lõplikult kinnitatud, võime märkida,
et vabariigi kinovõrk käesoleval viis-
aastakul kvantitatiivselt märgatavalt ei
laiene. Asi seisab selles, et juba praegu
on meie vabariigis 99,4% maa asustatud
punktidest hõlmatud kinoga. Maa-
elanikkonda teenindavad praegu 959
riiklikku ja 60 ametühingute kinoeten-
duspunkti.See aga ei tähenda kaugeltki, et
Eesti NSV kinematograafistil viis-
aastaku ülesanded oleksid väikesed.
Neid ülesandeid võiks formuleerida
järgmiselt: kuigi olemasolev kinovõrk
viisaastaku jooksul ei arene kuigi
palju laiuti, on meil teha palju, et
seda arendada sügavuti.Hiljuti lõppenud Eesti NSV Ülem-
nõukogu istungjärg tegi Eesti NSV
Ministrite Nõukogu Riiklikule Kine-
matograafia Komiteele koos teiste
keskasutustega ülesandeks välja töö-
tada maa kinovõrgu arendamise pers-
pektiivse plaani. See ülesanne lähtub
arvestusest, et viisaastaku jooksul
toimuvad suured muudatused meie
praegustes maa-asulates. Kujunevad
välja uued kolhooside ja sovhooside
keskused. Pealegi pole praegune maa-
kinovõrk oma paiknevuselt otstarbe-
kohane. Paljud kinoetenduspunktid
avati omal ajal kohtades, kus selleks
olid olemas mingisugusedki ruumid.
Seetõttu on tekkinud arvukalt äärmiselt
madala külastatavusega etendus-
punkte, mis töötavad suure kahjumiga.
Tarvitseb vaid öelda, et käesolevaas-
ta I poolel on riiklikest vahendeist
juurde makstud igale maal toimunud
seansile kaks rubla ja viiskümmend
ühikku kopikat, mistõttu juba esimesel
poolaastal kasvas vabariigi maakino-
võrgu kahjum rohkem kui saja kuue-
kümmene tuhande rublale.Kogu maakinovõrgu otstarbeka re-
organiseerimise eesmärgiks ongi teha
kinoetendused veelgi kättesaadava-
maks, muuta filmide vaatamine maa-
töötajale hubasemaks ning sellega tõsta
külastatavust. Selle loomulikuks
järelduks oleks ka kahjumi tunduv
vahenemine.Kinovõrgu reorganiseerimisel kasu-
tame ara nii riiklikke kui ka kolhoos-
side ja sovhooside vahendite arvel
ehitatavaid kultuurimajasid ja klubisid
ning, kus see võimalik, teeme ka ise
kinosaalide juurdeehitusi kultuurihoo-
netele, kohvik-sooklatele. Seda esma-
jooones suuremates maakeskustes. Olgu
siin märgitud näiteks Viljandi rajoonis
Mõisaküla ja Karksi-Nuia, Rakvere
rajoonis Tamsalu, Väike-Maarja ja
Kadrina, Valga rajoonis Pühajärve,Keeni, Nähri ja Vana-Otepää, Harju
rajoonis Loksa, Aegviidu, Vasalemma
ja Kose asulad jt.Nagu kõigil rahvamajanduse ja kul-
tuuri aladel, näevad viisaastaku üles-
anded ka kinematograafias ette ehitus-
tegevuse tunduvalt kasvu. Aastatel
1966–1970 tuleb ehitamiseks 13 kino
kohtade koguarvuga üle viie tuhande.
Uued kinod saavad Tallinna Musta-
mäe elamurajoon. Tartu maantee, Lillküla
ja Lasnamäe piirkonna elaniku-
d.Vabariigi kinemato-
graafia viisaastakulFELIKS LIIVIK,
Eesti NSV Ministrite Nõukogu Riikliku
Kinematograafia Komitee esimeesVabariigi töötajate normaalne kino-
alane teenindamine ei sõltu ainult ruu-
midest. On vaja mõelda ka sellele, et
luua kinovõrgu töötajatele normaalsed
tingimused filmide demonstreerimiseks.
Eriti halb on olukord selles suhtes ra-
joonide kinovõrkudel. Käesoleval aastal
on projekteerimisel kompleksne re-
mondipunkt maakinovõrgu tarbeks.
Selles remondipunktis on ette nähtud
ruumid kinoaparatuuri ja autode re-
mondiks, filmide kontrollimiseks ja ke-
rimiseks ning ka filmide hoidmiseks.
Niisugused remondipunktid on kavas
viisaastaku jooksul ehitada Pärnu,
Paide, Põlva, Harju, Kingissepa, Rap-
la ja Võru rajooni riiklikule kino-
võrgule. Mainimist väärib ka Tartu
filmilaenuotuse baasi ehitamine.Nagu loetlust nähtub, on kapitali-
ehituse maht eelseisval viisaastakul
väga suur. Kui ehitusorganisatsioonid
meid tublisti abistavad, siis teeme
kahtlemata selle viisaastaku jooksul
ära suure töö kinovõrgu täiustamisel.
Sel alal on veel väga palju teha ka
n.ö. jookseva töö korras. Viimastel aastatel
on tehtud nii mõndagi, et maa-
elanikkonda kinoalase teenindamise ta-
se läheneks linna omaile. Kui 1959.
aastal maatöötajaid teenindas 193
ränd- ja 32 stantsionaarkino, siis 1965.
aastal oli maal 296 kahepostilise apa-
ratuuriga stantsionaarkino. Kuid siiski
on veel küllatki palju etenduspunkte,
kus demonstreeritakse filme ühelt post-
ilt. Filmirullide vahetamisel tekivad
vahaajad, mis kulutab asjatult aega
ning raskendab filmi jälgimist. Seepa-
rast tuleb ka edaspidi jätkata maa-kinovõrgu statsionariseerimist. Kah-
juks aga ei sõltu see ainult kinotöota-
jatest. Kuni meil pole loodud uusi
maa-asulaid uute kultuuriasutuste
kompleksiga, tuleb töötada olemasole-
vates ruumides ja luua neis enam-
vähem normaalsed tingimused filmide
demonstreerimiseks. Praegu vajab suur
osa kinoetenduspunktide ruumidest re-
monti, ajakohast kujundamist ja in-
ventuuriga sisustamist. Näiteks on
Rapla rajooni 68 kinoetenduspunkti
ebarahuldavas seisukorras 30, Rak-või kõige paremat filmi. Eks see olegi
ühiks põhjuseks, miks maaelanik lin-
lastest palju vähem filme vaatab. Kui
linnas aga inimene käib aastas keskmiselt
22 korda kinos, siis maal ainult
11 korda. Tingimuste parandamine
filmide vaatamisel peaks korrigeerima
ka seda suhet.Ülesannete hulka, mis seisavad ki-
notöötajate ees käesoleval viisaasta-
kul eriti tähtsatena, tuleb arvata ka
filmide demonstreerimise kvaliteedi
parandamine. Pahatihti on ekraanid
räpased, aparadid reguleerimata.Esineb juhtumeid, et väljakuulutatud
seanss hilineb või jääb koguni ära.
Vähene on veel töö kinoorganisaatori-
tega, kes põhiliselt ainult abistavad ki-
nomehaanikuid piletite müümisel,
kuid pole veel muutunud filmide pro-
pagandistideks oma piirkonna elanike
hulgas. Kaugeltki ei saa rahule jääda
reklaami ja informatsiooniga linasta-
misele tulevate filmide kohta. Need on
nii-öelda subjektiivsed puudused, mille
likvideerimiseks tuleb meil veel pal-
ju teha. Pole ju saladus, et entusiastide-
kinotöötajate kõrval on kino-
võrgus ka juhuslikke inimesi, kes
emandused kinomehaaniku kutse mit-
te armastusest selle töö vastu, vaid
ainult selleks, et momendil paremat
käepärast polnud. Niisugused töötajad
on arvamisel, et tema ei ole kutsutud
ja seadud kinokülastajate jaoks, vaid
kinokülastaja eksisteerib tema jaoks.
Me loodame, et kontrolli tugevdamine
kinomehaanikute töö üle, kinomehaaniku-
brigaadiviisilise töö korraldamine
maa kinovõrkudes aitab tõsta iga me-
haaniku vastutust temale usaldatud töö-
ülesannete täitmisel. Küllap aitab filmide
demonstreerimise kvaliteeti tõsta ka
Suure Sotsialistliku Oktoobrerevolutsiooni
viiekskümmend aastapäeva
pühendatud võistlus — ülevaatus pa-
rima kinomehaaniku nimel.Kinomehaaniku elukutsel on väga
raske, eriti maal. Töötada tuleb õhtu-
ti, pidevate väljasõitudega, ilma va-
tamata. Praegu ei ole veel kino-
mehaanikute töö tingimused ja töö-
tasustamine vastavuses. Käesoleval
ajal on NSV Liidu Ministrite Nõuko-
ga juures asuv Kinematograafia Ko-
mittee teinud valitsusele rea ettepanekuid
kinomehaanikute töö tasustamise
ja preemiaalüsteemi ümberkorralda-
miseks. See peaks tunduvalt tõstma
kinotöötajate materiaalsest huvitatust
ning vähendama kinomehaanikute
kaadri voolavust.Filmide ekspluateerimine, filmide
viimine iga inimeseni on küsimuse üks
külg. Viisaastakul areneb ka filmide
tootmine.
(Järg 3 lk.)Ebamugavad ja lausa korrast ara
või talvel kütmata ruumid ei kutsu
inimest kinno, demonstreeritagu seal

1916 — 1966

Poolsajand tagasi rajati Tallinnas teine kutseline teater lisaks siin juba töötavale «Estoniale». Eelkäija, esimeste vagude ajaja tänasele V. Kingissepa nim. TRA Draamateatrile.

Uue teatri asutamine Tallinnas oli üpris omalaadne ja erakorraline: 1916. aasta kevadel avaldas «Vanemuise» üksteist näitlejat (kahekümne ühe liikmelisest trupist) protesti teatri süveneva kunstilise allakäigu vastu, mis oli alanud pärast Karl Menningu, «Vanemuise» direktori ja lavastaja lahkumist (1914). Nende protestijate hulgas olid A. Sunne, A. Markus, E. Türk, A. Teetsov, O. Teetsov, M. Türk, K. Triipus, P. Möttus, H. Vaks jt. Nad lahkusid «Vanemuisest» ja võtsid kaasa K. Menningu kunstiprintsipid. See tähendas, et nad seadsid ka edaspidi oma loomingulise töö aluseks range ja järjekindla realismi-nõude.

oma ligi kolmekümneliikmelise trupiga. Siia kuulusid L. Reiman, A. Sunne, A. Markus, R. Klein (Tarmo), M. Möller, R. Ratassepp, E. Türk, M. Türk, A. Teetsov, O. Teetsov, A. Mägi, ajutiselt (kuni 1922) Netti ja Paul Pinna. Oma lavastajatöö poolest on Draamateater üpris mitmepalgeline. Mängivad-lavastavad A. Sunne, E. Türk, A. Teetsov ja P. Pinna. Lühemat aega lavastab siin O. Peterson. Kõige omalaadsem, teatriotsingutega uusi jooni lisav on Paul Sepp.

Tallinna Draamateater jätkab põhiliselt K. Menningu realistlikku ansambliteatri arengusuunda, mille juures rõhk asetatakse kaasaegsele ühiskonnakriitilisele ja psühholoogilisele näidendile, niisamuti algupärasele repertuaarile. Siin võib korduvalt kohata B. Shaw'i, O. Wilde'i, H. Heijermansi, nende kõrval B. Björnsoni, L. Anzenbergeri, G. Hauptmanni, K. Hamsuni, G. Büchneri, H. Bergeri jt. Mitmel hooajal on mängukavas M. Gorki «Põhjas». Eesti algupärasteid mängitakse A. Kitzbergi («Libahunt»), «Laurits», «Punga-Mart ja Uba-Kaarel», «Kosjasõit», O. Lutsu («Paunvere»), L. Koidula («Säärane mull»), J. Kunderi («Kroonu õnu»), C. Rutofi («Mässajad») näidendeid. Juurdetulevate autoritena saavad Draamateatri lava kaudu tutvavaks A. H. Tammsaare oma «Juuditiga», J. Käneri «Ainsa idealis-tiga» ja «Kangelasega».

Draamateatri töös eralduvad kaks iseloomulikku joont: ühelt poolt —

seks avastamiseks. Tema Jeanne d'Arcile saab osaks eriline triumf. See omakorda tiivustab P. Seppa L. Reimani uuei kangelannade-rolle usaldama. Laurencia, lady Macbeth, Herodias (O. Wilde'i «Salome»), Maria Stuart. Meeldejälvaid kujusid loovad samades lavastustes vastasmängijatena ja partneritena E. Türk (Oidipus, Macbeth), R. Tarmo (Mortimer), R. Ratassepp (krahv Leicester), A. Sunne (Johhanaan), P. Pinna (Herodes) jt.

Tallinna Draamateatri looming ei avardu mitte üksnes repertuaarivalikult, vaid ka žanriliselt. Draamateater kujuneb pioneeriks noorsoo järjekindlal teenindamisel Eestis ja paneb aluse laulupidude-ajast vabaõhuetenduste korraldamisele. Aastail 1918—1924 lavastatakse A. Sunne ja E. Türgi poolt Draamateatris ligemale kolmkümmend noorsoonäidendi. Esimesteks vabaõhuetendusteks on 1923. aasta suvel Kadrioru laululaval ettekantud O. Wilde'i «Salome», R. Tagore «Ohver» ja Sophoklese «Kuningas Oidipus».

Just siis, kui teater on täies arengus, tuleb korraldus tema likvideerimiseks. 1924. aasta detsembri keskel annab teater oma viimase esietenduse ja 1925. aastal algab juba ilma Draamateatrit.

Kuid temast tühjaks jäänud kohale tulevad uued lavastused ja etendused.

A. H. Tammsaare «Juudit» (1939). Pildid: Juudit (L. Lasner) ja Naine lapsega (M. Orussaar).

☆

iseseisvat tööd ajal, kui kodanlus pani maksma terrori. Eesti töölisliiklasi relvastatud ülestõus 1. detsembril 1924 oli maha surutud. Algas kodanluse võimu kindlustamise ajajärk. Teatris käisid vaidlused selle ümber, millist kohta tuleb teatril täita ühiskondlikus elus. Nendest vaidlustest sai tõuke draamastuudiolaste käte küljelöömine veel ühe uue teatri sünnile (1926) — see oli Tallinna Töölisteater. Draamastuudiolastest Pürit Põldroost sai selle üks asutajaliikmeid ja Draamastuudio trupp hakkas kaasa mängima Tallinna Töölisteatri lavastustes. Seline koostöö kestis kuni 1928. aastani. Siit peale jätkas kumbki tööd eraldi trupiga.

Draamastuudio teatri algaastail võib täheldada kaldumisi ekspressionistlikesse katsetamistesse ja kindla suuna puudumist repertuaarivalikul. Lavastajatena töötavad siin P. Põldroos, R. Engelberg, K. Aluoja ja L. Kalmet. Need on tol ajal kõik noored algajad. Andekad ja otsingutejulged.

Draamastuudio oma nägu hakkab välja kujunema kahekümendate aastate lõpul ja saab kindlaid piirjooneid eriti kolmekümendate aastate sees. Alates 1928. aastast on siin pidevalt teatri kunstiliseks juhiks Leo Kalmet. Selles teatris oma näos köidab kõige rohkem tähelepanu algupärane repertuaar. Draamastuudio teater mängib oma tegevuse ajal rohkem algupäraseid teoseid kui ükski teine teater. Nende üldarv ulatub (noorsoonäidendid kaasa arvatuna) üle neljakümne. Kuid asi ei seisne kvantiteedis. Terve hulk kodanliku teatri väljapaistvaid lavastusi antakse just selles Draamastuudio algupärase repertuaari lõigus. 1929. aastal elab Draamastuudio laval oma võidukäigu lövi H. Raudsepa «Mikumärdi» (lav. R. Tarmo), sellega käiakse külalistendusi andmas Lätis ja Soomes. H. Raudsepp jääb hästimelevaks autoriks ka järgmistele näidenditele («Põrunud aru õnnistus», «Veldvorst», «Roosad prillid», «Mees trumpidega»). Rambalugust näevad siin J. Käneri, A. Antsoni, A. Mälu, R. Sirge, H. Visnapuu, M. Metsanurga jt. lavateosed. Mängitakse uuesti A. Kitzbergi ja E. Vildeti.

Eriline koht kuulub Draamastuudio töös A. H. Tammsaare loomingule. Draamastuudiolastele kuulub eesti teatris algataja osa A. H. Tammsaare viieköitelise romaani «Tõde ja õigus» dramatisseerimises (käsitatakse eraldi järgmises «Sirbi ja Vasara» numbris).

Samuti kuulusid Draamateatri laval mennekateks O. Lutsu Tootsi-lood eesotsas «Kevade» (1937) ja «Suvega» (1937) L. Kalmeti lavastuses. M. Möldre Toots («Kevades») ja O. Eskola Kiir jäid siit meelde hästi karakterite-ereda paarina. Neist esimene mängis end üheks teatri populaarseimaks-armastatimaks kujuks. Täiskasvanud Tootsina («Suves») esines J. Kaljola ja lõi esimesest küll erineva, kuid üpris lutsuliku Tootsi.

Draamastuudio repertuaaris pole kuigi rohkearvuline klassikaline repertuaar. Teater püüab kõnelda rohkem kaasajast. Märkimisväärne on, et Draamastuudio laval antakse eesti kutselise teatri esimene nõukogude näidendi lavastus (A. Faiko «Õpetaja Bubus»), millele lisandub aegapidi veel teisi nõukogude autorite lavastamisi (V. Kattajevi «Ringi kvadratuur», A. Afinogenovi «Hundirada», V. Gussevi «Kui-luss»). Ilmselt suur osatähtsus on J. Sü-

tiste tööleasumisel 1938. aastal teatri kirjandusala juhatajana. Kui teatri varasemate aastate repertuaaris hakkavad silma nimed R. Rolland, F. Molnar, L. Pirandello jt., siis üsna kodanliku teatri lõpuaastail üllatab Draamateater selliste teravalt kaasaegsete lavastustega, nagu K. Capeki «Valge taud», E. Caldwelli («Kirklandi dramatisseeringus») «Tubaka tee» ja H. Nowaczynski «Tseesar ja inimene». Neist esimene oli R. Tarmo, teised L. Kalmeti lavastatud.

Draamastuudio alustas oma tegevust Draamateatrist (1916—1924) tühjaks jäänud kohal täiesti uue trupiga, uute otsingutega ja eeldades, et see ka erinevusi kummagi sõnalavastusteatri mängulaadis, loomingulises käekirjas. Sellest tuleneb, et tänasel V. Kingissepa nim. Draamateatril oleks nagu kaks algust. Kuid kui praegu, juba teatud distantsiga mõlemate tegevusele tagasi vaadata, siis leiame ka olulisi kokkupuutepunkte, mis neid seovad. Ühe teatri tegevuse lõpetamine oleks nagu teatritepulga edasiandmine nooremale kollektiivile, mille juures tuleks arvestada järgmisi momente.

Esiteks — Draamastuudio viib edasi neid traditsioone, millele oli aluse pannud Draamateater. Kõigepealt — ta jätkab Draamateatri joont repertuaarivalikus, eelistades kaasaegset, algupärast ja põhiliselt kunstiväärtuslikku repertuaari. Kui Draamateater pani aluse maarahva ja väikelinnade teenindamisele, siis Draamastuudio avardab seda rändteatri funktsiooni. Kasvab väljasõitude raadius. teatrikülastajate ringi haaratakse kogu maa. Niisamuti jätkab ja viib edasi Draamastuudio noorsooetenduste andmist, lisab siia nukuteatri osa, on selle rajajaks. Ka vabaõhuetenduste korraldamisest ei loobuta ja selleski toimub edasimineku.

Teiseks on küllaltki oluline, et terve rida endisi Draamateatri näitlejaid ja lavastajaid tuleb pärast mitmesuguseid ringkäike teistres teatrites uuesti Draamastuudio (Eesti Draamateatri) koosseisu tagasi. Vahepeal sündis nende teatrirännakute tulemusena ja elas läbi oma tähelelennu (aastail 1927—1929) veel üks teater — «Rändteater», mille põhikoosseisu moodustasid endised nn. «vana» Draamateatri näitlejad. Kuid juba varsti pärast seda, kolmekümendail aastail leiame Draamastuudio teatris lavastamas A. Sunner, E. Türgi ja R. Tarmot, kes mängivad kaasa ka näitlejatena, tihti peale kandvates osades. Me kohtame siin niisamuti L. Reimani, M. Möldret, A. Mäge, kelle avel tuleb kirjutada rohkem kui mitmeid suurepäraseid rolle. Toimus üheskoosmine. Kahest algusest sai ühine tee.

Kolmandaks ei tule pidada kunagi eraldi arenenud trupi kunstilist seisukohti printsiipsaalselt erinevateks. Mõlemad lahtusid ansambli-mängust ja clamusprintsipi rakendamisele kui põhilisele tegurile. Mõlemad seadsid endale suureks eeskujuks Moskva Kunstiteatri. Pealegi ühendas mõlemad 20-ndate aastate algul ühine lavastuspedagoog — Paul Sepp. Pigem oli siin tegemist generatsioonide erinevusega. Kumbki arenes välja erinevates oludes ja aegadel — Draamateater kahe revolutsiooni vahel, K. Menningu juures oma praktilise teatrikooli saanud näitlejatest-iseõppijatest. Draamastuudio teater aga 20-ndate aastate erilase ettevalmistusega noortest lavakunstnikest. Esinevad erinevused olid omajagu seaduspäraseid ja paratamatuid.

Sellisel jõudis Eesti Draamateatri nime kandev teater välja kodanliku aja viimastesse aastatesse.

(Järgneb)

Draamateatri POOLSAJAND

Näitlejad lahkusid Tartust kindla kavatsusega Tallinnas uus teater rajada. Iseenda riisikol, väljastpoolt saadud toetuseta, lugematute raskustega rinnutsi kokku minnes see sündiski — 1916. aasta 26. augustil anti «Pandorini» seltsis avatendus C. Rutofi näidendiga «Vastu vett». Lavastaja ja ühtlasi näitetrupi juht oli E. Türk. Esialgselt nimetatud end lihtsalt «Pandorini trupiks». Asutajatega ühinesid M. Möller (Möldre) ja T. Mutsu, edaspidi tulid juurde R. Bauman, K. Vasko, J. Hargel, A. Blaubrik jt.

Esimene etendus õnnestus. Järgmised lisasid üha uut publikut. See tähendas, et trupi kunstiline tase kannatas välja Tallinna kunstinõudlikkuse. Gorki «Põhjas», Rosenovi «Kust varjud ei kao», Heijermansi «Hingedepäev», Engeli «Vete kohal», Langmanni «Bartel Turaser» kuulusid trupi väljapaistvamate lavastuste hulka.

Sellest näitetrupi heast algusest ei hoolinud palju aga «Pandorini» seltsi juhatus. Ta ihkas suuremat sissetulekut saali tüürimise pealt, kui seda saadi teatritegijailt. Näitetrupile öeldi 1917. aasta kevadel leping üles. Tahtejõud ja julge entusiasm ei lasknud näitlejail laiali minna. Ja kuigi ei leitud pidevat ulualust, hakati end nimetama 1917—1918. a. hooaja algusest peale «Eesti Draamateatriks». Etenduste andmine jätkus. Peamiselt Vene Seltsi ruumides. Oli kätte jõudnud revolutsiooni-aasta sügis, 1917.

Samal ajal oli tõusnud päevakorda tööliste teatri asutamine Tallinnas. See teostuski. Oktoobrikuus avas Tallinna Tööliste Teater oma ukse. E. Fabre näidendiga «Kapital». Selle esimese eesti kutselise proletariaate teatri tuumiku moodustasid karskusseltsi «Valvaja» näiteringi liikmed lavastajatebolševike J. Rossfeldti ja A. Umbergi juhtimisel. Teater sai enda kasutada Tallinna Saksa Teatri maja, s.t. teatritoone, kus töötas praegune V. Kingissepa nim. Draamateater.

Sel ajal, kui Oktoobrirevolutsioon rajas kõigil elualadel teed nõukogude võimule, toimus vastundinud Tööliste Teatri ja noorukese Draamateatri jõudude ühinemine. Esimene vajas lavakunstnikke oma trupi taseme tugevdamiseks, teisel puudusid ruumid. Ja niiviisi liitusid Draamateatri näitlejad — A. Teetsov, K. Triipus, A. Sunne, O. Teetsov, A. Markus, R. Bauman, niisamuti nendega ühinenud L. Reiman — Tallinna Tööliste Teatri trupiga.

See koostöö ei kestnud kaua. Tallinna Tööliste Teatri tegevuse lõpetas 1918. aasta veebruaris alanud saksa okupatsioon. «Valvaja» näitetrupist Tööliste Teatrisse tulnud näitlejad koos oma lavastajate J. Rossfeldti ja A. Umbergiga püüdsid uuesti jätkata tegevust «Valvajas». Näitetrupil seisis ees suuri raskusi — võimulepääsenu eesti kodanluse poolt saadeti Eestist välja Nõukogude Liitu J. Rossfeldti ja näitleja A. Komberg. Näitejuht A. Umberg ja tema abikaasa näitleja M. Umberg, niisamuti näitlejana kaasa töötanud J. Alilik mõrvati Irboskas kui Eesti Ametiühingute esimese kongressi saadikud.

Eesti Draamateatri näitlejail õnnestus mõne aja pärast saada okupatsiooni-võimudest lüüa tegevuse jätkamiseks «Tallinna Draamateatri» nime all. Kahekümendail aastail kujuneb ta eesti suuremaks sõnalavastusteatriks

KARIN KASK

impressionistlike ja sümbolistlike, vähemal määral ekspressionistlike mõjude väljundumise lavastajatöös; teiselt poolt — maailmaklassikale olulise koha andmine repertuaaris. Lavale tuuakse (esmakordselt eesti teatris) F. Schilleri «Orléansi neitsi» ja «Maria Stuart», W. Shakespeare'i «Macbeth», Sophoklese «Kuningas Oidipus», Lope de Vega «Naiste mäss» jt. Esimakordselt mängitakse Draamateatris eesti laval uustulnukaid — C. Goldoni, R. Tagore, E. Scire'i, C. Dickensi, F. Dostojevskit. Mõlemad nähtused on eelkõige seotud P. Sepa lavastajatöoga.

K. Capeki «Valge taud» (1938). Pildid: Dr. Calén (R. Tarmo), Marssal (F. Malmsten).

Paul Sepp oli saanud oma teatrilase hariduse Peterburis J. Jurjevi teatrikoolis ja oli Oktoobrirevolutsiooni eelisel aastail tundma õppinud Moskva Kunstiteatri tööd. Asunud 1920. aastal Eestisse, toob ta siia enesega kaasa Moskva Kunstiteatri tõesid, mõjusid, mis hakkavad väljenduma niihästi tema töös Draamateatri lavastajana kui ka pedagoogilises tegevuses tema enese rajatud teatrikoolis. Kuid arvestada tuleb, et P. Sepa puhul on Moskva Kunstiteatrist saadud mõjud tunduvalt erinevad nendest sama teatri mõjudest, millest saab rääkida sajandi algul. Keskkonna, olustikulise külje, atmosfääri asemel seab P. Sepp esikohale meeleolu, tundmuste pool- ja veerandtoonid. Üksikasjaliku, läbimõeldud analüüsi asemel usaldatakse rohkem improvisatsiooni. Liikumise rütm, kujude plastilisus, väljendusrikkus, žesti kasutamine, lavakõne ilmekus, hääle kasutamise oskus, erilise tähelepanu osutamine alltekstile — kõik see lisas palju väärtuslikku näitlejameisterlikkuse edasiviimisel.

P. Sepp alustas Draamateatris impressionistlike lavastustega, mängides L. Andrejevi, I. Surgutsevi ja N. Jevreinovi näidendeid. Paari hooaja möödudes teeb ta aga pöörde klassikalise tragöödia poole. Õnnestunud «Kuningas Oidipus» (1922) julgustab P. Seppa järgmisel hooajal «Orléansi neitsiga» (1923) katsetama. See on märkimisväärne lavastus seetõttu, et ta kujunes üle kümne aasta laval mänginud L. Reimani tragöödiatähtsaks töö-

roos, Johannes Nolk (Kaljola), Karl Otto (Kaarli Aluoja), Leo Kalmet, Felix Moor, Rudolf Engelberg, Ly Lasner, Richard Kuljus jt. See esimene lend lõpetabki 1924. aastaks ja hakkab oma etendustega täitma Draamateatrist Tallinnas tühjaks jäänud sõnalavastusteatri kohta. Uue teatri esimeseks tuleprooviks peavad draamastuudiolased ise C. Dickensi näidendi «Kilk kolde», mis kanti ette juba õppetöö perioodil (1922).

Draamastuudio teater alustas oma

O. Lutsu «Suvi» (1937). Pildid: Libe (R. Tarmo), Kiir (O. Eskola), Teete (A. Talvi) ja Joosep Toots (J. Kaljola).

Juubelifestival jääb tulipunkti

Vabariigi kinematograafia viis-aastakul

(Algus 1. lk.)

Hoovõtmise ajad on möödas. nüüd kõnelgu teod. Selles vaimus peeti Suure Oktoobri 50. aastapäevale pühendatud kunstilise isetegevuse festivali vabariikliku organisatsioonikomitee viimane istung Eesti NSV Ametiühingute Nõukogus, kus kuulati informatsiooni festivali ettevalmistamise käigus Kohtla-Järvel, Pärnus ja Tallinnas.

Märtsist peale on Kohtla-Järve organisatsioonikomitee pidevalt kultuuriasutuste sotsialistlikku võistlust ja festivaliks ettevalmistamist juhtinud. Seetõttu pole ükski klubi pealtvaatajaks jäänud. Repertuaari suured mured on murtud, osavõtjad ja esinemise tähtjad kindlaks määratud. On loodud mitmeid uusi elu- ja isetegevuskollektiive — E. Vilde nim. kultuurimajas naiskoor 63 ja poistekoos 57 lauljaga, M. Gorki nim. kultuurimajas segakoor, kaevanduse nr. 2 klubis kaevuritute koosnevat 12-mehe bajaraniste ansambel jne. Igal klubil on isetegevuslaste arvulise kasvukonkretnete kohustus ning aasta kestel loodetakse osavõtjate arvu praegusest viielt tuhandelt seitsme tuhandeni suurendada.

Vähem aktiivsust on ilmutanud Pärnu linna organisatsioonikomitee (selle esimees sm. Laos ei ilmunud põhjust teatamata vabariiklikule komiteele informatsiooni andma). Nende komitee moodustati mais ja on kahel korral koos käinud. Vanadel ja tugevatel kollektiividel töö laabub. Segakoor «Endla» taotleb rahvakollektiivi nimetust. Kaugeltki kõigil pole aga veel repertuaar ega osavõtjad kindlad. Üldjuhendid on antud, kuid puuduvad kohapealsed organisatsioonikomiteed, kes ettevõtmist virgutaksid.

Palju räägiti istungil repertuaari valikust ja selle suunamisest. Tallinna linna repertuaarikomisjon oma teatavate praktikatsioonide juba mõnda aega poole aasta repertuaariplaanide läbiarutamist. Järgmisel arutelul 15.—20. oktoobri vahetaks jõe ja niikaugele, et sellest ka enamik ringijuhete osa võtaksid. Klubid esitavad repertuaariplaanid koos ringide õppekavastatöö plaanidega. Organisatsiooniline alus repertuaari paremale valikule on pandud, kuid nagu repertuaarikomisjon esimes H. Schults märkis, lasevad praktilised tulemused kontserdi programmid end veel oodata.

Rõhutati vajadust kõiki jõude koondatakse tühisemalt tegelade ringijuhete kasvutamise ja kvalifikatsiooni tõstmiseks ka rajoonides ja mitte loota ainult vabariiklikele seminaridele. Meil leidub üle viie tuhande ringijuhit, kes

ühestki seminarist pole osa võtnud. Tingimata tuleks jõuda sinna, et iga kogemustega ringijuhit võtaks südameasjaks ja individuaalseks kohustuseks omal käel endale «järglana» kasvatada.

Jutud juubelitepeaks sobiva repertuaari vähesusest on veidi vaibunud pärast seda, kui Rahvaloomingu Maja koostas ja avaldas soovitusnimekirja. Tänuväärt oleks kollektiivide juhtide endi suurem aktiivsus värskes repertuaari hankimisel. B. Kõrver teab kindlalt, et aastas on ainult paar inimest väljastpoolt Tallinna käinud Heli- loojate Liidus uudisloomingut otsimas. Muusikafondi vahendusel on võimalik paljundatult saada ka neid noote, mis trükiti on veel ilmunud. Heli- loojate Liidu juures on ametis kaks konsultanti, kes isetegevuslikele laululoojatele abi võivad osutada. «Oma» laulu saamiseks heliloojaga otseselt kontakti astuda — eks seegi ole suuremalt jaolt alles kasutamata võimalus. J. Tombi nim. Kultuurihoone koorid ja sümfoniakoorid igatahes said nii endale oktoobrikantaadi Eugen Kapilt.

Sellise arendamine. Linna abi maale jääb päevakorda nüüd ja alati. Organisatsiooniliselt on šeflus Kohtla-Järvel kindlale alusele rajatud. Linna kõigil klubidel on võetud konkreetsed, täitevkomitee poolt kinnitatud kohustused, kuid ka siin nagu kõikjal mujalgi peavad abivajajad ise suuremat aktiivsust ilmutama.

Vabariiklik komitee kinnitas juhendi kujutava ja tarbekunsti näituste korraldamiseks — rajoonides 1. aprillini, vabariiklik juunikuus.

Festivalist ei või eemale jääda ka foto- ja filmiamatöörid, nende organisatsiooniliseks on kohtadel samme astunud. Kohtla-Järve amatöörid koondusid kaevanduse nr. 2 klubisse. Pärnu omad ajalehe toimetuse juurde. Tallinnast saadetakse abiks konsultante.

Festival olgu innustajaks kõigile, kellel leidub annet ja oskust ning tahtmist esineda. olenemata ametkondlikust kuuluvusest. Osa võivad võtta ka need, kes ringides ei tegutses või üldisest arvustusest välja on jäänud. Rohkem tähelepanu tuleks osutada punanurkadele ja koolidele. Suurtes tööstustes on soovitatav korraldada ülevaatus tsehhide viisi. Näiteks Tallinna Vineeri- ja Mööblivabrikus on 30 ringi rohkem kui 200 isetegevuslastega, kes otseselt klubis ei tegutses. Ja mis peamine — hoolitseda selle eest, et festivali hoog ei rauges ega piirduks ainult kohaliku ülevaatusena, vaid jätkuks ka edaspidi.

Tähtpäev RAT «Estonias»

Kulgi kuuskümmend aastat ei kuulu ametlikult juubelite kategooriasse, on «Estonia» teatri jõudmisel sellele piirile siiski silmapaistev koht nii teatri enese kui ka eesti lava- ja muusikakultuuri arenguteel.

Selle sündmuse tähistamise sissejuhatuseks kujuneb tänaõhtune televisioonisade, kus teatri juhtide sõnavõttude kõrval esitatakse katkendeid «Estonia» uuslavastustest ning heidetakse pilk ka tulevikku.

Homme kell 14 avatakse kolme teeneka estoonlase — Karl Jungholzi, Liina Reimani ja Raimund Kuuli mälestustahvild nendele kunagistele elukohadele, pärast seda meenutatakse tänuandega ja lühedega nende estoonlaste elutööd, kes on oma viimse puhkepaiga leidnud Metsakalmistul.

Tähtpäevale pühendatud etenduste sari algab homme õhtul G. Verdi ooperiga «Aida». NSV Liidu rahvakunstniku Tili Kuusiku, Eesti NSV teenelise kunstniku Aino Kõlvandi, ooperisolistide Kalju Karaski, Teo

Maiste jt. kõrval esineb Amnerise osas küllalisena Praha Rahvusteatri solist Ivana Mixova, keda teatrikülastajad kuulsid eile õhtul G. Bizet' «Carmeni» nimiselt. Eten- dust dirigeerib Eesti NSV teeneline kunstitegelane Neeme Järvi. Järgnevatel päevadel jooksul esitatakse «Estonia» viimaste aastate paremaid lavastusi — ooperid «Othello», «Raudne kodu» ja «Jevgeni Onegin», balletid «Romeo ja Julia» ja «Giselle» ning ooperid «Minu veetlev leedi», «Viini veri» ja «Kiri nõudmiseni». Et «Estonia» balletikollektiiv tähistab samal ajal oma neljakümendat sünnipäeva, siis toimub 15. oktoobri suur balletiõhtu, kus tuleb ettekanale E. Tambergi «Ballettsümfoonia» ja ulatuslik balleti-divertisment. Ülevaate «Estonia» balleti arenguteest annab teatritegelane Lea Tormis. Aastapäevanädala lõpetab teater piduliku kontserdiga 16. oktoobri õhtul, kuhu on aukülastatena kutsutud kõik teatri veteranid.

Romaan rahva

Meie viimaste aastate romaaniteemaatikas on suunatud tähelepanu lähema mineviku ühiskondlikele nähtustele, mis on püüdnud sotsiaalse arengu kulgu. Nimetagem näiteks P. Kuusbergi «Andres Lapeteuse juhtumit» ja V. Grossi «Pinginaabreid». Nendes teostes käsitletud isikukultuseaegsed väärnähused vajadis väljaütlemist. Aga on ka varasemaid asju, mis on valusad veel praegugi. Üks säärased on tuhandete inimeste põgenemine Läände okupatsioonil lõpujargul, mis lõhestas perekondi ja sunnib silani elama paljusid juurett, väljajavatet elu, mis ajendas sügavaid tragöödiad. Paguluse minekut käsitleb meie ilukirjanduses esmakordselt laiemalt Hermann Sergo hiljuti ilmunud romaan «Põgenike laev». Selles annab autor tagasihaarava pildi Hiiumaa kaluriküla asukatest ja olustikust, millele järgneb osa sealsete inimeste katastroofilise surmasõit.

H. Sergo on meie kirjanduses kindavaim marinist. Tema teostes on sündmustikupaigaks lainetel kõtsuv kaljas või aurik, tegelasteks laevurid. Ta ei ole küll ainus eesti kirjanik, kes oma tegelaskonna meremeeste seast värbab, kuid väärirõhutamist, et tema laevamehed esinevad vahetult oma kutselises miljöös. Nad on n.-ö. professionaalsed ja nad kui näit. A. Hindi kapten Tõnis Tihu ja tüürimees Sander Tihu. Esimest näeme ju ainult maal askeldamas, teise meresõitudest saame informatsiooni kirjade kaudu, kus on aga kasinalt juttu laeva argipäevast. Aga eks A. Hint-kõnelgi ju rannast.

H. Sergol kui kutselisel laevamehel on teiste autoritega võrreldes suurel mereelu kujutamisel, Turistina

või ka ajutiselt laevale munsterdatud meeskonna liikmena kaasasõitev kirjanik on ikkagi juhuslik kõrvaltvaataja ja tema tähelepanekud vastavalt ebaprofessionaalsed. H. Sergot tahaks võrrelda Joseph Conradiga. Nii üks kui teine on maailmameresid küündvaid lae-

minevikutragöödiast

vadel läbi teinud kõik laevamehe teenistustasemed kuni kapteniini välja, ja hiljem ilukirjanduslikus vormis vahendanud oma elamusil lugejaskonnale. Mõlema kirjaniku loomingus on keskendunumaiks ning haaravamaiks episoodideks meeste võitlus loodusega. H. Sergo loodud pildid laeva neitlusest rajuga (XXI peatükk, samuti II osa I peatükk) on kõrvutatavad Conradi «Taifuuniga». Sellist peab kirjanik ise läbi tegema.

H. Sergo merelugudes on rannabaa- siks Hiiumaa rannakülad ja Tallinn. Vaatamata sellele, et ulatuslikum osa sündmustikust areneb maal, on «Põgenike laev» teemalt mereromaan. Sündmustiku kohta pole raske lokaliseerida. Tõnn rannaküla paigutub kirjaniku sünnikohale Jämsä kanti, Hiiumaa lõunarannikule. Moorjaagu sadamas tunne- me ära Orjaku. Topograafilise vastavuse otsimine ei paku ju kunstise vaatlusel palju, ent saame sedastada, et autor liigub kujutatud miljöös oma inimesena, tunneb seda vahetult tegelikkusest. Kirjaniku sinnakuuluvus ilmneb haruldast sisseelamisest, millega on kujutatud randlasi, nende töid ja muresid, külainimeste omavahelisi suhteid ja rannaloost. Need

HERMANN SERGO. PÕGENIKE LAEV «Eesti Raamat», Tallinn 1966, 328 lk.

on antud meistrisulega. Sergo tavatseb peatuda tegelaste jooksu elu pisipisoodidel — mõrralaskmine, nakitsemise paadidehitamisel, joodud, mis erade detailidena koloreerivad rand-

laste halli igapäevast elu või ajendavad sügavamale haaravate asutsiatsi- onide tekkimist. Sellised on «vana Jaagu minevikumõtisklused, mille kaudu avaneb tagasihaade Alajõe pere varasematele põlvetele ja aja jooksul väljakujunenud suhetele teiste randlastega. Säärased episoodid, mille raames kerkivad esile tegelaste karakteersed iseloomumomadused või selguvad nende sotsiaalsed ja isiklikud suhted, on kirjaniku loomingu tugevaimaks küljeks. Lugesed tekib puhuti mulje, nagu koosneksidki autori pike- mad teosed üksiknovellidest või selliste arendamata jäänud visandpiltidest, mis on intriigi käigus ühendatud tervikluseks. Säärased episoodid ei tarvitse alati teenindada teemat, need paigutuvad omaette lahtiste üksustena kompositsioonis. Ta oleks võinud lasta Martinit Tallinnas purjeriit ostmas käia ka ilma saks meremeestega kalemata. Aga rahva sallimatust sissepoetava Hitlerluse vastu illustreerib see episood ilmekalt. Ooperiromaan sääraste piltidega annab Sergo romaanile mosaiikse kompositsioonilaadi, aga sellega luuakse ühtlasi teosele suurepärane, sisuliselt asjatundlik ning kuju- anduslikult värvikas olustikuline põ-

hikude. Mõne hiidlasest lugeja arvates vastavad romaanis kirjeldatud kodu- kultuuri tase, randlaste suhtumine lin- lastesse, samuti kalurite olukord küll pigem kahe- kui kolmekümendate aastate oludele. Neil aastail ei olnud Hiiumaa küla mahajäämus nii suur. Aga olgu täpsema ajalise vastavusega loodus on, vieldamatult on H. Sergo loonud meisterliku pildi temale hästi tuntud miljööst, oma rannast, selle asukate vähestest rõmude ja paljude murede kodupaigast. Algselt näib, et säärases külas polekski nagu aset ei tea kui keerukatele inimsuhtele, et siin elatakse piiratud elu, mida täidab üksluine rabelemine igapäevase leiva hankimiseks, ja et omavahelised suhted ei välju kõige tavalisemast kõrvuti- elamisest. Ent tarvitseb jõuda vaevalt teise leheküljeni, kui hakkab selguma selle ei-midagi-tilleva välise ilme alla külatähiskonna diferentsieritus, karakterite individuaalsed vastuoksu- sed ja külaelanike vahelised ebasuhted. El. Lõukakülas ei valitse August Mägu laadis antud patriarhaalsed rannaidüllid. Igapäevane elu on tulvil kokkupõrkeid, tüüma võitlust elatumi- seks vajaliku pisku eest ja varjatud kannatusi, mida põhjustavad inimeste libastumised minevikus või nende nütised värsamund. Kui palju vastu- tuulid mahub tagasihoidliku tege- laskonna ahtaise eluraamsele! Inim- neste isiklik elu kui ka vahekorrad li- gimestega on puntras jooksund. Neist olukordadest sügune sündmustik, mil- les keegi ei jõua õnnel.

H. Sergo meeldejäädavamad karakterid on enamikus suure füüsilise energia- ga ning seismise väärkusega, vahel ka tahumata tegelased. Need ei tarvitse olla mingid positiivsed kangelased, aga nad naudivad autori jäätut poole- lehoidu ja on ka lugejale sümpaatsed. Kirjanik ei imetle oma tegelasi, ei sa- tu ülistushoogu; tavaliselt avab ta

Palju huvitavat kavandasid ka meie kinodokumentalistid ja nukufilmide meistrid eelolevateks aastateks. Kuigi siin tekitab perspektiivne planeerimine pikemaks ajaks ette võib-olla veel suuremaid raskusi kui kunstilise kine- matograafia suurvormide puhul.

Olulisi probleeme, mis vajab käesoleval viisaastakul lahendamist, on tootmis-tehnilise baasi loomine meie vabariigi filmi- ja telestuudio vajaduste täielikuks rahuldamiseks ehk täpsemini öeldes — filmitootmise ko- opereerimine «Tallinnfilmi» ja «Eesti Telefilmi» vahel. Pole ju saladus, et käesoleval ajal on tootmisbaasi piiratus see pidur, mis tunduvalt takistab televisioonifilmide tootmist. Olen veen- dunud (ja seda kinnitavad ka arvukad kogemused raja taga), et selliseks toot- misbaasiks nli kino- kui ka telefilmi- de loomisel peab saama uus rajatav «Tallinnfilmi» kompleks, mille projek- teerimistööd alustatakse 1967. aastal. Võidakse küsida, kas poleks ehk õigem rajada rõõbiti uue filmituudioa ka uus televisioonikompleks? Arvan, et riiklikust seisukohast selline paral- lelism ennast kuidagi ei õigustaks. Miks? Sel lihtsal põhjusel, et on tun- duvalt otstarbekohasem kasutada tele- filmide tootmiseks filmituudio kõiki tootmisvõimsusi, tugineda stuudio loomingulistele ja tootmisalastele kogemustele, kasutada selle loomingulist kaadrit, personali, teenindamistehhet, kui hakata seda kõike rajama algu- sest peale. Sel puhul tuleks ehitatavat stuudio kompleksi täiendada ainult telestuudiole tootmiseks vajalike spet- siifiliste hoonetega, ja sellest juba pii- saks.

Vaataja ootab eesti nõukogude kine- matografistidelt uusi, huvitavaid filme meie kaasaaegsetest, filmide temaatika ja žanrite tunduvalt avardamist, võig- nevuse liikeveerimist siukate, terav- meelsete komöödia- ja seiklusfilmide alal, haaravaid filmitooseld, mis ju- tustaksid nõukogude inimeste suurest patriotismist, kanglastest, kes in- nustaksid oma eeskujuga.

Kõik vajalikud eeldused selleks on olemas.

Krasnodari krais Ust-Labinski rajoonis vändatakse praegu värvilist lai- ekraanifilmi A. Serafimoviit'i romaani «Raudne vool» ainetel. Loominguline kollektiiv eesotsas režissöör J. Dziganiga pühendab oma töö nõukogude võimu viiekümnele aastapäevale. Pildil: massistseeneid filmimine tuuleveski juures.

nende iseloomu tegevuse kaudu otsest karakteristikat harrastab autor piira- tumalt. Küll aga taotseb ta välja tõsta mõnd omapärast, vahel ka veidrat, joont nende kõnes zestides või käitu- mises. Ent see koomikaga võrreldatav karakteristika ei pisenada tegelaste väärkust.

Säärast reljeefst pole taotletud romaani keske tegelase Martini kuvan- damisel. Kuigi lugeja temast võrra- tult enam teada saab kui Liisast paa- dimeister Aadust, vanast Juhanist ja mitmest teisest. Martin on sotsiaalses plaanis antud kuju, tema elu intii- msemadki seigad on läbi põimunud noormehe endateostamise püüdlustega. Vaevalt saab ta aga jalad maha, kui maailma vapustavad katastroofid ta koos paljudega oma keemiseesse kisu- vad ja ta hukkub. Kuid «Põgenike laev» pole Martini-romaan: Martin on vaid üks enam vaatlusfookuse aseta- tud külakonna lihtmeist. Romaani te- gelased esinevad aktsioonis. Tegevuses, olgu siis mingit sotsiaalset funktsiooni täites või isiklikes suhetes. Mis nende psüühikas toimub, sellest teeb autor vaid mõnesõnaliselt juttu. Sügavamalt eritlust ta selles osas ei harrasta. Tema teostes esineb napilt sisemono- looge.

H. Sergo karakterite loomise tava meenutab Jack Londoni oma. Nende mõlemad tegelased elavad rohkem vä- lissuhtes kui sissepoole. Londonile on kriitika ette heitnud et ta oma tege- laskujade loomisel välispinnast süga- vamaile ei haara. Kas võiks sama küsi- mus kerkida ka «Põgenike laeva» au- tori puhul? Eriti Elna ja Milli puhul? Või sedastame lihtsalt, et mõlemad peategelased lähedased naiskujud jää- vad vaid äärejoonestatuks. Hoopis vi- sandlikumaks kui kas või episoodiline Aime.

(Järg 4. lk.)

Kontserdihoogaeg on alanud

Eesti NSV Riiklik Filharmoonia avas 1966/67. a. kontserdihoogaaja moodunud reedel sümfooniakontserdiga, mida juhatas küllaline Leningradist — Nikolai Rabinovitš. Sellele järgnenud nädalal esinesid «Estonia» kontserdisaalis Armeenia NSV rahvakunstnik A. Aidinjan, sõnakunstnik S. Saitan, samas tähistati A. Kariuse 60. sünnipäeva, «Kalevi» spordihallis aga esines ansambel «Os Brasilensos». Veel enne hoogaaja ametlikku algust olid meil külas

Kõigepealt — mida töötab hoogaeg sümfooniilises muusikas?

Sümfooniakontserte antakse käesoleval hooajal 36. Filharmoonia poolt korraldatavate kontsertide üldarvuga — 1800 — võrreldes tundub seda olevat väga vähe. Hoogaaja pikkust nädalates arvestades tähendab see aga peaaegu iga nädal üht sümfooniakontserti.

Nagu varemgi, on osa sümfooniakontserte koondatud abonementi nr. 1. Seekord tulevad abonementkontsertide sarjas ettekandele kõik Beethoveni 9 sümfooniad. Selle sarja esimene kontsert on täna õhtul. Beethoveni 4. sümfoonia kõrval esitab Eesti Raadio sümfooniaorkester Eri Klasi juhatusel E. Tubina klaverikontserdi (solist Ada Jõgi) ja Pärdi «Nekroloogi». Beethoveni-austajaid peaks rõõmustama teinegi tsükkel — 7., 9. ja 11. aprillil esitavad Emil Gilels ja Eesti Raadio sümfooniaorkester Neme Järvi juhatusel Beethoveni kõik 5 klaverikontserti. (Neid kontserte korraldab ka Tartus.) Huvi peaksid pakkuma teisedki sümfooniakontserdid — Saksa DV kultuuri päevade ajal juhatat kahte kontserti meile juba varasemast tuttav Kurt Masur (oma kavva on ta võtnud ka E. Tambergi «Concerto grosso»), Neme Järvi juhatusel tulevad ettekandele Brahmsi toptelkontsert viiulile ja tsellole (solistid P. Purga ja I. Juul) ning E. Tambergi «Kuupaisteoratorium» (Eesti Raadio segakooriga), novembris tähistatakse pidulikult D. Sostakovitši 60. sünnipäeva, kuu aega hiljem Eesti Raadio sümfooniaorkestri 40. aastapäeva, märtsis tuleb Olev Oja juhatusel esiettekandele A. Marguste kolmas sümfoonia (samal kontserdil esitab Riiklik Meeskoor «Padaemanda» VII pildi ja stseeni teistest ooperitest) jne. Veel on võimalus tutvuda sel hooajal kahe muusikute perekonnaga — 17. märtsil esitavad Leonid Kogan, tema abikaasa Jelisaveta Gilels ja poeg Pavel Kogan Vivaldi ja Manini kontserdid 3-le viiulile ja L. Kogan Beethoveni viiulikontserdi. detsembris aga pianistide perekond L. Bruk. M. Taimanov ja nende poeg I. Taimanov Bach'i kontserdi 3 klaverile ning Mendelssohni ja Uspenski (Leningradi helilooja, Sostakovitši õpilane) kontserdid kahele klaverile. Uudiseks võiks olla ka see, et meile tuntud dirigentide N. Järvi, R. Matsovi, V. Järvi, E. Klasi, K. Eliasbergi ja A. Jansoni kõrval juhatavad abonementsaria 4. kontserti Moskva kammerorkestri kunstiline juht Rudolf Baršai.

Küllaliskontserteist on talleinlastel võimalus kuulata juba tuleval nädalal Ukraina riiklikku sümfooniakontserti S. Turtšaki ja V. Kozuhari juhatusel (solistidena teevad kaasa O. Krõssa ja J. Ržanov), märtsi alguses aga Läti Riikliku Filharmoonia sümfooniaorkestri (nädalapäevad varem teeb vastukülaliskülg Riiga meie sümfooniaorkester). Kammerorkester, kelle juhiks on alates käesolevast hooajast Eri Klas, annab Tallinnas ja Tartus 4 eri-

Leedu pianist Estera Jelinaite ja Henrietta Mirvis, Kanada estraadilauljatar Monique Leyrac jt.

Tänavusest hooajast ülevaate saamiseks esitatakse filharmoonia kunstilisele juhile mõned küsimused.

neva kavaga kontserti (abonement nr. 2). Repertuaaris jätkab orkester juba väljakujunenud suunda: klassikud — Vivaldi, Bach, Pergolesi («Stabat mater» koos Tartu Riikliku Ülikooli naiskooriga), Haydn, Mozart, ja kaasaeg — Sink (sümfoonia nr. 2), Poulenc (kammerooper «Inimhääli»), Denissov («Crescendo e diminuendo»). Hindenitsh («Spielmusik»), Sotter (džässisüit «Fookus» klarnetile ja kammerorkestrile) ja Rääts uue teosega.

Millised abonementsariad on veel plaanis?

Abonementsükleid on kokku 15. Valdav osa neist toimub kontsertvestlustena koolinoortele niihästi «Estonia» kontserdisaalis kui koolides. Abonement nr. 3 tutvustab õpilastele noorte viiuldajate ansambli, lastekoore, RAM-i noortekoori, Eesti Raadio segakoori ja estraadiorkestri, orielikunstnike jt., abonement nr. 5 vene muusika arengu põhisuundi («Mussorgski muusika tõest ja ilusta», «Skrjabin — otsija ja maailmaparandaja», «Inimene 1000 ja 1 stiili» — Stravinski, «Prokofjev ja teater», «Sostakovitši sümfonism» jt.). Abonementid nr. 9, 10, 11 ja 12 valgustavad olulisemate klassikute, nõukogude ja eesti heliloojate elu ja loomingut. Alglklassidele on mõeldud abonement nr. 6 — «Millest räägib muusika», keskklassidele (V—VII kl.) abonement nr. 7 — «Nõukogude muusika entsüklopeedia», vanematele klassidele aga abonementid nr. 8 — «Kuidas mõista muusikat» ja nr. 12 — «Kohtumine muusika ja muusikutega». Viimati mainitud nimetusega tsükkel kontsertvestlusti korraldatakse ka Pärnu, Viljandi, Rakvere ja Kingissepa koolides, Tartu, Võru ja Jõgeva muusikahuvilistele on mõeldud 8 loengukontserti ooperi, opereti ja balleti arengu probleemidest (abonement nr. 15). Loetelu ei oleks täielik, kui jätta nimetamata kontsertide tsükkel «Eesti NSV heliloojaid ja interpreete» (Pärnu, Viljandi ja Kingissepa) ning venekeelne kirjanikusõnate sari (abonement nr. 4). Lektoriteks on neil kontserdil H. Ridamäe H. Tauk, A. Allikvee ja G. Tugoloss, muusikalist osa pakuvad paljud meie interpreetid.

Milliseid küllalissoliste ja -kollektiive on oodata?

Küllalissoliste niihästi vennasvabariikidest kui välismaalt on tulemas rohkesti. Mitmest oli juba eespool juttu. Saksa DV kultuuri päevadest võtavad osa Kurt Masuri kõrval pianist-organist A. Webersinke ja organist H. Kästner, Leipzigi Raadio ja Televisiooni estraadiorkester. Halle koorikappell ja Dresdener sportlaste ja noorte keskkliki estraadisambel. Pianistidest esinevad meil veel D. Baškurov, N. Perelman, B. Davidovitš jt., viiulikunstnikest I. Botškova, I. Bezrodnõi, N. Beilina jt., tsellistidest N. Sakhovskaja, Takitsitsero Hirai (Jaapan), organistidest H. Grodberg, N. Rostorn (Inglismaa), lauljatest G. Gasparjan, A. Aidinjan, N. Jurjevena, A. Eisen, B. Gmõrja, värskete Tsai-kovski-nim. võistluse laureaat V. At-

lantov jt. Kõige küllaliskemaks aga kujuneb maikuu, mil toimub n.-õ. dekaadi tasemel muusikafestival «Väljapaistvaid nõukogude inter-

preete», millest võtavad osa nimekaimate rahvusvaheliste interpreetide võistluse laureaadid — solistid ja ansamblid.

Aga meie interpreetid?

Meie vabariigi interpreetide arv, kes esinevad käesoleval hooajal iseseisvate kontsertidega või siis koos sümfooniakontsertiga, ulatub ligemale poolesajani — pianistid H. Sepp, L. Mets, V. Vahhi, L. Semper, A. Jõgi, V. Roots, A. Valdma jt., tsellistid A. Kariuse, I. Juul, T. Velmet ja J. Ruben, viiuldajad V. Alumäe, I. Rannap, E. Lippus, M. Teearu jt., lauljad T. Kuusik, G. Ots, A. Kõlvand, E. Laidre, M. Voites, T. Maiste jt., organistid H. Lepnurm, A. Kärindi ja R. Uusväli ja mitmed teised solistid. Kontserte annavad veel puhkpillikvintett, keelpillikvartett Lippus — Kärmas — Purga — Tummelleht, triod Valdma — Kärmas — Velmet ja Rannap — Uustalu — Tauk ning teised kammeransamblid. Uute kavadega tulevad välja ka meie suuremad kollektiivid — RAM, estraadiorkester ja «Laine».

Kas meie interpreetid esinevad ka väljaspool vabariiki?

Peatselt sõidab Soome kontserdimatkale Riiklik Akadeemiline Meeskoor. Novembri alguses on kutsutud 20 päevaks Tšehhoslovakkiasse estraadisambel «Laine», kes enne seda võtab osa Moskvas nõukogude laulude interpreetide võistlusest. Neil päevil jõudsid Pariisi meie akrobaadid Jüri Druus ja Sergei Fatkin. Välisreise on oodata teisiigi.

Kontserdimatkale vennasvabariikidesse on kutsutud T. Kuusik, G. Ots, V. Alumäe, H. Lepnurm, R. Uusväli, N. Järvi ja mitmed teised.

Kuidas kajastub filharmoonia töökaas Oktoobri-juubel?

Kuigi Oktoobrirevolutsiooni 50. aastapäev langeb järgmisel hooajaga, peegeldub see tähtpäev mitmeti ka nüüd. Niihästi solistide kui kollektiivide kavades on oluline osa nõukogude muusikal. Näiteks võiks isegi abonementi Beethoveni sümfooniatega nimetada tinglikult «Valitud teoseid nõukogude muusikast», sest iga kontserdi (peale ühe, mida juhatab poola dirigent K. Stryja) kavas on teneid nõukogude muusikast. 1967. aastasse on planeeritud viis kontserti nõukogude muusika tähtsustest, neist 3 on mõeldud autori-kontsertidena. Nõukogude interpreetrimiskunsti (ja ka muusikat) tutvustab laiemalt juba varem nimetatud laureaatide festival. Suvekuudele langeb üleiluline estraaditähed festival, mille lõppakordiks kujuneb džässifestival «Läänemere meloodiad» järgmisel sügisel.

Oktoobrirevolutsiooni juubelele olid pühendatud ka selle suve suursündmused — vene ja eesti vastastikused kultuuripäevad...

Oma praktilises töös tahame senigest rohkem arvestada nende muusikasõprade soove, kes ei ela Tallinnas. See pärast vähendame mõnevõrra kontserte Tallinnas (vahest on «Estonia» kontserdisaali tööpoolest liigselt kuhjatud) ja korraldame neid tunduvalt rohkem vabariigi teistes keskustes. Tahame jõuda niikaugale, et ka Pärnu, Viljandi, Rakvere ja muidugi Tartus, oleks pidevalt üks-kaks kontserti kuus.

te füüsilise katastroofi omandab sümboolse sotsiaalse kvaliteedi: põgenemine oli huk. Sümboolselt viidatakse ka oletatavale üksikute pääsemisele võõramaa randa, kuid — pole võimatu — kunagi ka tee tagasi kodukülla lehtakse.

Tuhandete inimeste pagulusse minek on meie rahva hiljutise minevikutragedia valusamaid episode. Selle ilukirjanduslik analüüs on vajalik aktuaalne teema. See annab romaanile tugeva sotsiaalse külastuse. Oigu tunnustavalt sedastatud, et H. Sergio ei lähen selle nähtusega seostatud komplimenteeritud küsimustele lihtsustatult. Ta näitab, tosi küll, põgusalt, kuidas sõja ja võimude vahetusega kaasnesid nähtused, mis löid pinna fašistide õudustepropagandale, nii et see leidis uskumist ka kehvikute milljöö, kõnlemata neist, kes olid vaenukult häälestatud nõukogude võimu vastu. «Pääsukese» reisijate sotsiaalne ja poliitiline koostis on väga mitmekesine. On jällegi hea tõdeda, et kirjanik ei asu kellegi kohtunikuks (hukkumismotiiv pole ju ka karistusena antud), vaid näitab, miks ja kes põgenesid. Käsitluses avalduvad faktid kõnlevad ise selget keelt. Tegemist on ülekaalukalt õnnetutega, mitte reeturist kurjategijatega.

Mööngem, pagulusse mineku probleem on veelgi laiem ning komplimenteeritud, aga ka selles ulatuses antuna on kõnesoleva teema käsitlus teretult. Pikemalt argumenteerimata konstateerime, et H. Sergio romaan «Põgenike laev» on hinnatava sotsiaalse väärtusega teos, mis tõestab samas, et autor loominguliselt tõusuteed sammub.

Villem Alttõa

Saksa DV noorte kunstnike näitus

luhtivale positsioonile. Graafik Gerhard Bondzin (sünd. 1930) on Dresdener Kõrgema Kujutava Kunsti Kooli professor ja rektor, maalija Günther Brendel (sünd. 1930) on Berliini-Weissensee kujutava ja dekoratiiv-kunsti kõrgema õppeasutuse assistent, graafik Gerhard Kettner (sünd. 1928) on Dresdener Kõrgemas kunstikoolis dotsendiks.

Erilist tähelepanu äratav skulptuur, mis ilmselt on väikesel maalilise ja läheneb kohati meie pisiplastikale. Kuid omapärane vormikäsitus ja mõtte- ning tunderikkus tõstavad neid kõrgemale tavalisest dekoratiivkunstist. Ilmsed teened on siin nimekal saksa skulptoril ja pedagoogil Fritz Cremeril, kelle tunnustavat eeskujul on märgata käesoleval näitusel. Gerhard Rommel ja Lore Pletzsch on õpinud vahetult F. Cremeri juures. Graafikas on saavutanud laia populaarsuse professor Gerhard Bondzin, kes moodunud aastal pühendas suure töödetsükli võitlevale vietnami rahvale. Omapäraselt tundeline ja litograafilise heleduse pehmusega taotlev, on Käthe Kollwitz õpilane Gerhard Kettner. Maalijast kõigib eriti Günther Brendel, kelle värvikäsitus on temperamentne, kuid ülalasi läbimõeldult varjundirikas. Tõstis huvi pakuvad vaieldamatult ka kõik teised esinejad.

KAIA RAAM

Saksa DV kultuuri päevade ulatuslike ürituste hulgas avatakse täna kell 16 Tallinna Riiklikus Kunstimuuseumis saksa noorte kunstnike maali-, graafika- ja skulptuurnäitus. Näitus koostajad on lähtunud põhimõttest esitada ränges valikus ainult kõige iseloomulikumaid kunstnikke ja eksponeerida nende loomingut võimalikult täielikult. Nii näemegi käesoleval näitusel 5 skulptorit, 3 maalijat ja 3 graafikut enam kui 80 tööga, mis annavad igast esinejast mitmeid külge loomingulise portree. Mitmed neist noortest on jõudnud Saksa DV kunstielus

WOLFRAM SCHUBERT. Kojupöördumine viimasajus (monotüüpia, 1964)

GERHARD BONDZIN. Vietnami puuvilja müüja (puuloige, 1964)

Uus aine ja selle kujutamine

Juba mõnda aega kulgeb Saksa DV kirjandusliku kirjanike liidu aastakonverentsi (1.—4. nov.) ettevalmistamise tähe all. Konverentsile eelneva diskussiooni käigus, millest võtavad elavalt osa nii lugejad kui kirjanikud, arutatakse Saksa DV kirjanduse sümboolseid ja kirjanike ees seisvaid ülesandeid.

Mõni aasta tagasi avaldati arvamust, et lääne-saksa kirjanduse parim osa (näiteks Böll, Walser, Enzensberger) on leidnud maailmas suuremat vastukaja kui Saksa DV kirjanike teosed. Ei olevat sellepärast õige nimetada SDV kirjandust juhtivaks jõuks saksa rahvuskirjanduse arengus. Praegu säraseid selukohi enam ei avaldata. Christa Wolfi «Lõhestatud taevast», Erwin Strittmatti «Ole Bienkopp», Erik Neutshi «Kivide jälg», Hermann Kanti «Aula», Maureri ja Bobrowski lüürika, aga samuti nooremate luuletajate looming on aratamud tähelepanu ka väljaspool Saksa Demokraatlikku Vabariiki — isegi Lääne-Saksamaal.

Uus kvaliteet ei tekkinud järsku, tänu üksikutele kirjanikele, vaid on meie kirjanduse põhisuuna tulemus. Sellepärast on ka küsimus esindatusest rahvuskirjanduses valesti esitatud, kui ta võtab arvesse ainult tippsaavutusi. Saksa DV kirjandus kujutab endast uut kvaliteeti saksa kirjanduse ajalost, sest tal on uus aine: ta peegeldab ka seal, kus see pole tema vahetu materjal, uue ühiskonnakorra — sotsialismi — ülesehitamist. Seejuures on kirjandusele antud ülesanne, mida ta varem ainult püüdnud täita võis: aidata inimest mõista saavutatut ja tungida sügavamalt konfliktiderikkasse ja vastuolulisse ühiskonna arengu protsessi.

Uus ainevald asetab meie kirjanduse ette probleemid, mida ei saanud kohe lahendada. Kahe aastakümne jooksul katsetati mitmesuguseid teid. Kõige raskem oli seejuures kunstiliselt usutavalt kujutada optimismi ja kindlustunnet tuleviku suhtes. Tegelikult kujutamise asemel loodi sellest ainult lilladustega soovunelmad, kus liikusid skeemaatilised figuurid kindlate skeemide järgi.

Nendest puudustest alatas jagu saada suund, mida me tavalliselt nimetame «Bitterfeldi teeks». Kirjanikele soovitati muutunud ühiskondlikke tingimusi tundma õppida, osa võttes muutunud

tööprotsessist. Tõeliste maailma lõlitamine, ühiskondliku protsessi ja muutunud inimestevaheliste suhete jälgimine vahetu osavõtjana viis uutele avastustele. Konfliktid ja vastuolud sotsialistliku ühiskonna ehitamisel, inimeste uued omadused kannavad sündmustikku Strittmatti, Neutshi, Wolff, Reimanni. Kanti ja paljude teiste kirjanike teostes.

Uue, pidevalt muutuva ja areneva oleviku avastamise kõrval on veel teine protsess, mis on tähtis meie kirjandusele: oma asukoha määramine ajaloolises situatsioonis. Küsimus: «Kuhu ma tulen, kuhu ma lähen?» Üleminek vanast ühiskondlikust korrast uude, valik kapitalistliku ja sotsialistliku maailma vahel, lõpparvete tegemine minevikuga — see kõik on suureks rahvuslikuks kirjanduse alaks. Need küsimused ja nende lahendamine on aluseks nii erinevatele teostele nagu Segheri «Otsustamine», Noll «Werner Holti seiklused», Schulzi «Me ei ole tolm tuules», Kanti «Aula» jpt. Ka need teosed on «Bitterfeldi tee» tulemuseks — kirjanike tekkiva ja areneva sotsialistliku ühiskonnaga ühele joonele astumise tulemuseks. Meie kirjandus on eksperimend, «katse» Brechti vaimus kujutada otsustavaid rahvuslaseid ja sotsiaalseid protsesse. Uue ainevalla, uue tegelikkuse vallutamisel katsetatakse uusi vorme, mis vastavad indiviidi uuele asendile selles tegelikkuses. Meie kirjanduse uue kvaliteedi juurde kuulub teadmine, et sotsialistliku kirjanduse jaoks pole mingit teatavat vormikanooni, et sotsialistliku realismi kriteeriumid ei seisne ühe või teise vormi kasutamises või mittekasutamises.

Kirjanduse suurus ja tähtsus on olnud alati seotud aine suurusega, mida ta on kujutanud. Suur aine asub aga Saksa maal tänapäeval seal, kus uus ilus inimühiskond ennast samm-sammult teostab.

Prof. dr. Siegfried Streller

Romaan rahva mineviku-tragöödiast

(Algus 3. lk.)

Küla rikaste kihti esindav Andrus ikkele sisemine metamorfoos kehviknoorukist vanda ekspluateerivaks ning vaesemaid omaksed ei millekski pidavaks hallparuniks jääb ka valgustamata) on eetilisel moonutunud ning ebasümpaatne. Nii autorile kui lugejale. Jõukusele pürgiv Uudepere Villem aga on koomiline. Esimesse suhtut autor ilmse hukkamõistuga, teist naeruvääristab. Andrus on palju kirjanduses levinud käibelu, Villem aga on pool-pooliti hüveliste veidrike sugulane. Kuigi autor ei kasuta sotsiaalse vahetunde maalimiseks pakse värve, on klassivastuolude pilt selgelt antud. See määrab nii majanduslikud (paadisulaste ekspluateerimine) kui ka isiklikud (Andrus ülbust Martini vastu) vahekorrad.

«Põgenike laeva» esimene osa («Rand») tutvustab olustikku ja tegelasi, täites seega põgenike tragöödi ekspositsiooni funktsiooni. See on käsitletav ka omaette olustikupildina, otse sõltumatu teosena, millele liitub finaalse episoodina teine osa. Nii et need mõlemad nagu ei tahakski muu-gavasti mahutada ühe teema raamidesse. Samasugust kahenemist tuleb sedastada ka teise kompositsiooni. Esimene osa on ajaliselt tagasiulatuv ja horisontaalselt laiuti haarav eepiline külaelupilt, ilma et intriigipotentiaali oleks keskendatud üksiktegelaste romaaniks. Sundmustiku kestus

pole pikaajaline, mistõttu autoril on olnud mahti pilku heita ka kõrvaliste tegelaste vahetundele. nagu Marga ja Ossi, koolimeistri tütre ja tema vennastest partnerite suhetele ja muudele seikadele, mis keskseid tegelasi ei riiva. Suured ajalooisised sündmused veerevad külast üle n.-õ. lavatagusest. Nõukogude korra kehtestamisest, sundümberasustamisest, puhkenud sõjast ja okupatsioonijast kuulame vaid mõõdamisena, kas kõnelustest või autori otse informatsiooni kaudu. Need küsimused ei kuulu sellele osa probleemistikku, need vaid mõjuvad edasist saatust. Teotluseks on anda laiahaardeline, detailirikas elupilt randlastest.

Kompositsiooniliselt omaette võetuna on romaaniline teine osa väljaarendatud novell selle žanri otse klassikalises mõistes: keskendatud, ajaliselt kokkuvõetud tegevustik, põigeteta finaali juhtiv, tegelaste elu olulist käännukohat käsitlev süžee ja tugevasti puutetud lõpplahendus. Selles osas pole esmaseks küsimus, kuidas mindi, vaid miks mindi ja kes läksid. Kandvaime on siin probleemide valgustamine. Lõppkatsustroofis hülgab autor reisijad hoopiski; ta ei asu kirjeldama üksikute tegelaste surma, ta kirjeldab «Pääsukese» agoniati, laeva hukku. Kes tutvustab tegelastest laevariisimete seas elu eest võitlejaid, kas keegi neist ja kes nimelt pääses, sellest romaan ei kõnele. Küsimus pole enam üksiktegelaste saatuses, vaid põgenikena üheks liitunud hukkujate kollektiivis. Inimes-

Skulptuur ja selle keskkond

Efrida Marani
skulptuur de-
koratiivskulp-
tuuri ja lilled
naitusel.

Kolme aasta tagant oli taas sügisel lillepaviljoni näitusel võimalus tutvuda uute dekoratiivskulptuuridega. Kuigi siia ei saadud ehk koondada kõike paremat, mis sel ajal on viimasel ajal loodud, andis näitus ometigi üsna selge pildi meie dekoratiivskulptuuri tasemest ja arengusuundadest.

Mida võisime siis öelda oma dekoratiivskulptuuri kohta enne lillepaviljoni näitust ja mida oli siit alust uut loota? Püüame esmalt neile küsimustele vastata. Teadsime seda, et eesti dekoratiivskulptuuri on oma kindlad vahakujunenud traditsioonid, mida kõige ilmekamalt esindab tänapäeval A. Starkopfi looming. Samal ajal võib igauks veenduda, et dekoratiivskulptuuri haljasaladel, parkides ja aedades on veel üpris vähe. Kuid nende leidmist ei ole võimatu. Tuleb lihtsalt otsida. Viimased aastad toonud meie skulptuuri ka mõningaid hoopis uusi jooni. Seda eelkõige noorema põlvkonna kujurite E. Viiese, R. Kulla, M. Variku jt. üksikutes skulptuurides ja viimaste kavandites. Need uued lihtsused ja lahkoonilisusele, kuid ka suuremale väljenduslikkusele püüdlevad jooned on lähtendanud skulptuuri tänapäeva arhitektuurile, avanud uusi võimalusi kunstide sünteesiks. Ja lõpuks veel üks juba enne näitusele tulekut teada olnud fookus — tarbekunstnike looming, mis just uute dekoratiivsete vormide leidmisel ja interjöörikuunduses on andnud eeskujut vääritat.

Enne kui asume näitust lähemalt vaatama, ei ole ülearune meelde tuletada, et siin pole siiski tegemist päris tavapärase näitusega, kus külastaja liigub üle teose juurest teise juurde ja püüab neid mõista omaette, üksikult võetuna. Dekoratiivskulptuuri puhul on meil tegemist töödega, mida ei saa põhimõtteliselt vaadelda eraldi, lahtikistuna oma asukohast. Dekoratiivskulptuure eraldab tavalistest näitustele esitatavatest vabaplastika teostest seotus kindlaks määratud asukohaga, kuuluvus looduslikku või arhitektuurilisse ansamblisse. Nii peab dekoratiivskulptuuri hästi sobima oma ümbrusega, olema siin funktsionaalselt aktiivne, pääsena maksimaalselt mõjuv just tänu keskkonnale. Lillepaviljoni näitusel oli selline statsionaarne asukoht muidugi tinglik — kujurid ei saanud oma töid luues silmas pidades mingit konkreetset paika, vaid skulptuurid tuli kohale asetada olemasolevaid tingimusi arvestades. Veel üks näide, mida dekoratiivskulptuuri hindamisel ei tohi unustada, on nende sobivus mitte üksikokku, vaid kaasaegsete kujundus- ja arhitektuuriliste ühikute keskkonda. Nende tingimuste täitmiseks pakkus lillepaviljon ja tema ümbrus häid ja mitmekülgseid võimalusi. Kiviktaimlad, põõsast ja puudegruppidega künkaveerud, väikesed basseini, mis vaheldusid lagendite muruplatsidega ja paviljoni enese lihtne arhitektuur luu- basid leida sobivat kohta väga erinevas laadis skulptuuridele.

Kui arvestada, et lillepaviljoni näituse üheks ülesandeks oli dekoratiivskulptuuri populariseerimine, siis vist küll ei kasutatud kõiki pakutud võimalusi lõplikult ära. Miinuseks oli ehk kõigepealt see, et üldmõttes valitses liialt näituslik joon. Võib-olla oleks pidanud — kui see võimalik oli — skulptuuridele kasutada andma avarama maa-ala, mis oleks lubanud asetada suurema rõhu üksikutele skulptuuridele. Nende seostamise ümbrusega. Praegu olid tööd küll maitselt grupeeritud, hoides koos lähedases laadis skulptuurid — nagu näiteks A. Starkopfi figuurid, tema reljeefid, E. Viitoli, K. Reiteli, E. Marani teosed, E. Taniloo kivipeed, E. Piipuu jt. keraamikute looming jne. —, mis kergendas ülevaate saamist dekoratiivskulptuuri arengusuundadest, kuid ei pida- nud kuigi palju silmas skulptuuri te-

geliku, püsiva paigutuse võimalust kuskil aias või haljasalal.

Sel kombel võiksime kritiseerida näituse kujundust nimetatud seisukohalt lähtudes. Kuid tervikuna tõendas näitus, et parem meie dekoratiivskulptuuri seostub loodusega hästi. See kehtib võrdel määral väga erinevas laadis töde kohta. Tänu sellele oligi niisuguse näituse korraldamine võimalik. Muidugi on siingi oma piirid olemas, kaugeltki iga skulptuur ei sobi igale poole, olgugi et tema asukoht on iseenesest kunstiteose paigutamiseks kohane. Tundub, et siin võime oma dekoratiivskulptuuri jagada kahte suure rühma. Esiteks need teosed, mis seostuvad paremini piiratud ruumi- lise alaga, vajavad intümsemat keskkonda. Siia kuuluvad esmaajoones meie dekoratiivskulptuuri traditsioonilise suuna teosed. Teised nõuavad seestvõit avaramat ruumi, tugevamat kontrasti oma plastilisele vormile suure tasase muruväljaku või lähedal asuva puhaste pindade esteetiliselt mõjuvusele rajatud arhitektuuriteose näol. Need kaks äärmust (kui nii võib öelda) esindavadki kaht peamist suunda meie dekoratiivskulptuuri. Esimese — traditsioonilise — suuna kõige väljapaistvam meister on A. Starkopf, teise — uue — suuna kõige ilmekam töö oli näitusel E. Viiese suur kompositsioon. Kui esimene on oma elujõud ja viljakust juba pikka aega teinud tõendand, siis teisel on seni vaid veel üksikuid saavutusi. Kuid nendegi varal võis näituseküllastaja veenduda, et meie skulptuuri on tulemas midagi uut ja huvitavat. Nimetatud suundade paremaks eristamiseks olgu veel öeldud, et traditsiooniline meel lähtub loodusvormide üldistamisest ja dekoratiivsesse vormi viimise, teine seestvõit võtab aluseks tinglikud vormid ja nende komponeerimise rütmi võimalused. Mõlemad suundad on võrdelt vajalikud ja eluoluslikud. Nad suudavad kumbki omal kombel meie dekoratiivskulptuuri edasi viia.

Muidugi ei ole selline jaotus kõiki lillepaviljoni näitusel esitatud skulptuure hõlmav, siia alla oleks ehk raske paigutada näiteks E. Taniloo omapäraseid humoristliku ilmega kivi- ja kivist skulptuure, nagu E. Roosi liürilise ilmaga istuv naisakt ja Z. Hmelniitski teravärtiline lamav naisfiguur võiks olla esitatud küll ka tavalisel näitusel, kuid ei saa eitada nende sobivust teatavatel tingimustel dekoratiivskulptuuri funktsioone täitma — näiteks kuskil interjööris. Üksikud tööd lillepaviljoni näitusel kutsuvad aga esile kahtluse, kas valitud lahendus on dekoratiivskulptuuriks kohane ja kas ta avab mindeid teid selle ala arenguks. Nii ei tundu olevat õnnestunud mõnevõrra naiivne-sentimentaalne moonidie-vesiroosi sümbolika ega mõnevõrra väliseks jääma kippuv dekoratiivsus või tahtlik «moodsus», mida on püütud saavutada kord proportsioonide venituse, kord vormi tahuliseks lõikamisega. Võib-olla just sääraste töde juures ilmnevad mõningad meie dekoratiivskulptuuri arenguprobleemid kõige selgemini.

Esmimesel pilgul tundub, et dekoratiivskulptuuri temaatiline diapason on küllaltki avar. Siia kuuluvad inimtünnete sügavusi peegeldavad teosed, humoristliku varjundiga skulptuurid, vormi ja rütmi ilule rajanevad üldist meeleolu tabavad kompositsioonid. Kuid kõige selle juures võib siiski märgata teatavat ühekülgust. Aastakümne tagasi võisime õigusega rõhutada, et vahepeal põlu oli olnud naisakt võitis endale taas koha skulptuuris. Nüüd aga näib, et kõige tunduvalt mõtete avaldamise mitmekülgse juu-

res on meie dekoratiivne aktiplastika jäänud peatuma üsna piiratud ringi. Muidugi on siin võimalik luua edaspidi veel palju kordumatut ja uut ning aktiskulptuur jääb sellisel kujul kindlasti üheks püsivaks osaks dekoratiivskulptuuris. Lillepaviljoni näitus veen- nis aga, et midagi senisest märksa erinevat oleks meie skulptuuris tingi- mata vaja. Üheks juba nimetatud teeks, mida tuleb igati heaks kiita, on see uus suund, mida näitusel esindasid E. Viiese kompositsioonid. Kuid ka traditsioonilises suunas ootaks püüdu eel- kõige temaatilise mitmekesisuse poole. Näiteks võiks ainet leida ajalooliste või rahvapärastest seotud paikadest. See määraks siis ühtlasi ka dekoratiivskulptuuri asukoha. Lühitaks skulptuurid linnapilti ja tõstaks tunduvalt väik- laku haljasala jne. esteetiliselt mõjuvat. Dekoratiivskulptuurid võiksid olla oma ahistikult seotud veel näiteks lähedal- asuvate ühiskondlike hoonetega — nii tekiks hea võimalus arhitektuuri ja plastika sünteesiks. Tundub, et sellised skulptuurid, olgu nad oma konkreet- selt lahendusest üksikokk millised, peak- sid olema mastaabilt enamasti märksa suuremad kui meie dekoratiivskulp- tuurid seni tavaliselt on olnud. Nad peaksid haarama linnapildis maksimu- sele pääsemiseks suuremat ruumilist mõ- juala, üksikute skulptuuride asemel võiksid tulla kõne alla ka skulptuuri- ansamblid. Skulptuur ei peaks olema seotud enam niivõrd loodusega, vaid saaks rohkem arvestada arhitektuuri ja eriti kaasaegset arhitektuuri. Selliste töde kavandamine ja loomine peaks kindlasti avardama ning mitmekesise- tama meie dekoratiivskulptuuri seni ehk liigselt valiksesse aianurka sobivat ilmet. Kuid niisuguste suurejoonelisemate dekoratiivskulptuuride jaoks on seni puudunud tellimus ja on selge, et ainult näituse jaoks neid luua ei saa.

Dekoratiivskulptuuri — ja üldse skulptuuri — arengua on seotud veel teinegi probleem, mis ei sõltu vahetult kunstiteose loojast. Selleks on mater- jallprobleem. Skulptuuri on oma põ- lised materjalid — graniit, marmor ja pronks. Neist esimene ja viimane on eriti sobivad materjalid ka dekoratiivskulptuuri jaoks, kuna nad on hästi seostatavad meie loodusega. Kuid nagu teada, on meil loodul vajaliku baa- siga graniidirauamiseks halvasti, puudu- vad samuti vajalikud tingimused pronksivalu. Nii on seotud töise küsimärgi alla ühe meie skulptuuri väärtuslikuma traditsiooni — graniidi- traditsiooni — edasipüsimine. Dekoratiivskulptuuri arengu seisukohalt on ta eriti oluline, sest raske on ette kujut- tada paremini meie põhjamaise loodu- sega seostuvat materjali kui graniiti — ja just sellisena, nagu teda on kasuta- tud: koredapinnalisena, kompaktses vormi ja kompositsioonis. Graniiti on saan- nud viimasel ajal viljelda vaid vähe- sed kujurid, kelle eesotsas seisab A. Starkopf, üks meie graniiditraditsiooni rajajaid. Talle sekundeerib noorema- test suure visadusega E. Kirs ja üksik- kute tödega ka O. Ehala ja M. Tiilen. Teine vanema põlvkonna graniidi- meister — H. Halliste — lillepaviljoni näitusel ei esinenud. Seda on aga vähe ja oleme sel kombel skulptuuri kaot- tamas üht omapäraseimat joont.

Pronksiskulptuure on aga veelgi vä- hem. Ja niivõisi ongi kujurid olnud sunnitud pöörduma uute materjalide otsingule. See ei ole iseenesest negatiivne nähtus, sest ka see otsing on toonud meie skulptuuri uusi jooni. Dekoratiivskulptuuris on perspektiivikad kindlasti mitmesugused keraamilised materjalid, metall (kas või vaskplekk lillepaviljoni näitusel). Kuid samal ajal ei saa salata, et keraamiliste ma- terjalide selline massiline kasutamine nagu ta praegu esineb, on toonud skulptuuri üsnagi palju üksluisust ja hallust. Mis puutub aga päris uutesse materjalidesse nagu betoon, plastmasid j. t., siis ei näi need meie dekoratiivskulptuuri traditsioonilise suunaga hästi kokku sobivat, kuid seda enam on nad kohased uuele suunale. Uued vormid, uued plastilised ideed võimalda- vad end väljendada uute materjalide abil, kasutada vanu materjale uues tähenduses.

Mis kujurite juures on puuduseks, seda võib tarbekunstnike puhul lugeda vooruseks. Me ei saa ju ütelda, et keraamiliste materjalide kasutamine muudab keraamikute töö ühekülgseks, või seda, et metallikunstnikud kasuta- vad liialt sageli oma teostes metalli. Tarbekunstnike looming moodustabki lillepaviljoni näitusel selgelt ilmailme- lise grupi. Nii keraamikud kui metallikunstnikud paistavad silma oma materjali dekoratiivsete ja kujun- duslike võimaluste meisterliku valitse- misest. Näituse ühe meeldivama osa moodustavad E. Piipuu leidliku ja vaimuka lahendusega (näiteks «Keiu») keraamilised teosed, kus kunstnik suu- re oskusega kasutab diskreetseid värvit- toone, maitselt detailseerivat faktuur- ri. Tema keraamilised skulptuurid on hästi ühendatavad nii loodusega kui ka kaasaegse interjööriga. Sama võib öel- da ka A. Alamaa, S. Sõbra ja mitmete teiste töde kohta. Tänapäeva inter- jöörikuundust silmas pidades jääb näi- tusest eriti meelde S. Raunani suur metallist kaluriline kompositsioon, aga ka L. Rohlini keraamiline «Päike». Need kõik annavad tunnistust deko-

ratiiartekunstni (kui sellist terminit võib kasutada) sammupidamisest kaasa- aja ruumi- ja pinnakujunduse põhimõ- tetega. Tarbekunstnike-keraamikute ja -metallistide püüdlused on sellis- tes eeskujus ka kujutavatele kunstni- kele, kes oma dekoratiiv- ja ehitusplastikas on saanud seni veel vähe kaasaegset arhitektuuri silmas pi- dada. Kuid tarbekunstnike eeskujul ei tohi muidugi viia piiri kadumisele nende ja skulptorite loomingi vahel. Sest kuigi ehituste, haljasalade ja aedade tarvis määratud kujurite ja tarbekunstnike loomingul on rida ühi- seid jooni (seotus kindla asukohaga, dekoratiivse mõjuvuse suur osatähtsus jne.), on kunstnike käsutuses olevad vahendid suunatud sisuliselt erinevalt — ka siin püsib osaliselt sama põhi- mõtteline vahe kui tarbekunstni ja ku- jutava kunsti vahel.

Nii võime kokkuvõttes lillepaviljoni näituse põhjal väita, et ta ühelt poolt andis kinnitust meie dekoratiivskulp- tuuris ilmneva hakkavatele uutele joontele, mis püüdlavad tihedama kon- takti poole kaasaaja ruumikuunduse põhimõtetega, kaasaaja arhitektuuriga, kuid teiselt poolt võisime veenduda traditsioonilisema suuna veel täielikus domineerimises. Viimase voorusi küll kõrvalt hinnates peame aga siiski de- koratiivskulptuuri kiirema ja mitme- külgsema arengu huvides soovima uute joonte tugevamat maksuselepanee- mist. Ja muidugi arvukaid tellimusi selliste skulptuuride loomiseks.

Mart Eller

Heliloojate Liidus

Käesoleva nädala tähtpäevane töö- koosolek oli rikas lastele ja noortele kirjutatud muusikast. G. Ernesaksal on valminud E. Niidu, H. Mäna ning E. Esopi sõnadele 38 ühe- ja kahehää- lise lastelaulu, mida tutvustasid RAM-i solistid.

U. Naissoo on kirjutanud «Väikese avamängu» akordioni- ja klaveri- ja laulu- noorte ettekandmiseks 1967. a. kooli- noorte laulupeol ja «Humoreski» — sa- muti akordioni- ja klaveri- ning pala- «Nii ja teisiti» džässorkestrile.

E. Aarne esitas eesti rahvaviisi «Mustjala ringlants» töötluse viiuli- duole klaveri saatel, H. Lemmik tutv-ustas A. Suurani sõnadele loodud kaht meeskoorilaulu — «Kahvatukolla- ne kask» ja «Vihma laul».

G. Pedraudse jutustas, mida ta Ita-alias nägi.

A. KREISBERGI KUJU BALLETIS

NARVA. Eesti kangru A. Kreisbergi, 1905. aasta kangelanina nimi on vene tööliste V. Gerassimovi nime kõrval kirjutatud Kreenholmi lipule. Seepärast pole juhus, et nõukogude võimu 50. aastapäevaks toob V. Gerassimovi nimelise Kultuuripalee rahvatantsu- ansambel lavale A. Kreisbergi mälestusele pühendatud tantsuüht. See on ühevaatuseline ballet Kreenholmi kangru kangelaslikust võitlusest ja hukkamisest.

Ansambli balletmeisteri ja balleti la- vastaja S. Arutjunjani idee on muusi- kas kehtestanud A. Kreisbergi nimelise lasteklubi kunstiline juht G. Veiss. Vapra revolutsionääri osas esineb joon-estaja Ludmilla Nikitina. Narvalased näevad uut balletti veel sel aastal. (ETA)

UKRAINA SÜMFOONIA-ORKESTER TALLINNAS

Eeloleval nädalal esineb «Estonia» kontserdisaalis Nõukogude Liidu üks silmapaistvamaid sümfooniilise muusi-ka kollektiive — Ukraina riiklik süm-fooniaorkester.

Tallinlastel oli võimalus seda orkes-rit kuulata enam kui kümme aastat ta- gasi NSV Liidu rahvakunstniku Natan Rahlini juhatusel, kelle nimega on seotud orkestri arengutee peaaegu selle loomispäevast alates 25 aasta vältel. Alates 1963. a. töötab teeneka kollek- tiivi kunstilise juhi ja peadirigendina Lvovi konservatooriumi kasvandik, Uka- raina NSV teeneline kunstitegelane Stepan Turtšak.

Ukraina riikliku sümfooniaorkestri repertuaaris on aastate vältel olnud kogu maailma sümfooniilise muusika paremik. Ühtlasi on orkester olnud paljude Ukraina heliloojate sümfooni- lise teoste — L. Revutski esimene ja teine sümfoonia, A. Stogarenko, B. Gu- barenko, B. Liatošinski sümfooniad, I. Samo sümfoonia keelpillidele ja palju- de teiste esituste. Oma dirigentide kõrval on juhitanud orkestrit paljud dirigendid kodu- ja välismaalt: J. Mravinski, K. Ivanov, K. Kondrašin, G. Rozdestvenski, V. Ferrero, L. Sto- kowski jt. Kõrge kunstimeisterlikkuse ja teenete eest nõukogude muusika- kultuuri arendamisel anti orkestrile Ukraina NSV teenelise kollektiivi ni- metus.

Tallinnas annab külalisorkester kaks kontserti. Kolmapäeva õhtul tulevad Stepan Turtšaki juhatusel ettekandele Tšaikovski 6. sümfoonia, Beethoveni viiulikontsert ja Ravelli 2. süit balletist «Daphnis ja Chloe». Neljapäevaõhtusel kontserdil, mida juhatab orkestri diri- gent Jevgeni Ržanov, kuuleme ava- mängu Glucki ooperile «Iphigenia Aulises». Revutski 2. sümfooniad, Pro- kofjevi 3. klaverikontserti ja Stravinski balletisüiti «Tullind». Solistidena on kontserdil kaastegevad rahvusvahe- liste võistluste laureaadid Oleg Krõssa ja Vladimir Kožuhhar.

Kunstikroonikat

Kaunase kunstimuuseumis avati 1. oktoobril Leili Muuga ja Nikolai Kormašovi maalide näitus, esitatud on kokku 90 teost. Avapäeva õhtul korraldati leedu kunstnike ja muu- seumitöötajate kohtumine L. Muu- gaga. Kohal oli ka Tartu kunsti- muuseumi esindaja kunstiteadlane Tiina Nurm.

MATERJAL NÄITUSTE JA ETTEKANNETE KORRALDA- MISEKS SAKSA DV KULTUURI PÄEVADEL

Fr. R. Kreutzwaldi nim. Eesti NSV Riiklik Raamatukogu andis välja materjali, milles esitatud arve ja fakte saab kasutada Saksa DV kul- tuuri päevadele pühendatud näitus- te ja ettekannete illustreerimiseks. Väljaandes on toodud ka kirjanduse nimestik Saksa DV majandus- ja kultuurielu kohta. Eraldi antakse välja kirjanduse nimestik eesti kee- les ilmunud saksa ilukirjanduse kohta.

Alfred Kongo juubeliks

See oli kunagi kolmekümnendate aastate lõpupeole, kui Tartu «Pallase» lõpetajate näitusel esines korraga kolm K-d: Kits, Kõks ja Kongo. Vana armsa «Pallase» saalides (mida pole enam olemas) rippusid seinel värskeste diplo- mandide tööd. Kolm noort kunstnikku ühest koolist, siiski väga erineva palge ja temperamendiga. Eriti jäid meelde Kongo tööd oma jõuliste, pisut robust- sete kompositsioonidega. Natüürmort või maastik, drapereering, vaas või lill paletusid eelkõige mingi isikupärase fortissimoga. Ka hiljem Kongo töid vaadates ilmneb neis midagi orkes- traalset. Värvid, vormid, rütmid segune- vad, põimuvad ja saavutavad suurepä- rase poliifoonia nagu sümfoonia või vana madrigalis. Peamiseks jääb see- juures siiski ainult teatava eseme või kogu karakteri olemus. On see siis kann või kalla, põhi või päevalill, ja kuigi lõund võib kohati alasti jääda, pea- tegelane peab sellest pinnast esle

tusma, läbi raami välja tungima. Sel- leks on Kongo eriline oskus taustade lahendamisel. Ei oskagi määratleda, milliseid toone ta selleks kasutab, kuid kõik värvid kombinatsioonid toetavad pealistsüüslasnet. Teatris on kõne- käänd: kummud mängib näitleja sur- naks, s. t. dekoratsioon või misanstees- nähtab peategelase. Kongo töodes on see just vastupidi.

Inimesena? Võiks arvata, et täisverd hoheemlane. Ümberpöörduvalt: tasakaa- lukas, suur muusika- ja teatrisõber. Ommamoodi ka öel ja tigel Diletantism, poolikus ja küündimatus ajavad ta marru. Küllap oli esinemistest kaua- aegne eemalolek tingitud põhjusest, mille kohta ta ise ütles: «Ma ei saa maalida pintsli teise otsaga!»

Hää, et pintsel on nüüd jälle õiget- pidi käes. Ja loodame, et ta hoiab seda niisama veel järgmised 60 aastat!

Udo Väljaots

Alfred Kongo saab 60-aastaseks 10. oktoobril. Pildil näeme teda oma kunstikavandlike juhendamisel.

OKTOOBER — RAAMATU- JA BIBLIOGRAAFIAKU

Iga raamat kättesaadavaks

Lihtne on varustada lugejat raamatukogufondis käepärast oleva kirjandusega. Kuid ükski raamatukogu ei suuda rahuldada lugejate kõiki soovideid on mitmekülgseid, ja mõõtmatud on ka kaasaegsed raamatukogudevaheline abonent, mis võimaldab viia iga lugejani kõik Nõukogude Liidu raamatukogude süsteemis käibel olevad fondid.

Raamatukogudevahelise abonentide keskuseks meie vabariigis on Fr. R. Kreutzwaldi nim. Eesti NSV Riiklik Raamatukogu oma universaalse sisuga raamatufondidega ja vajaliku bibliograafilise aparatuuriga.

Raamatukogudevahelise abonentide hakati kasutama regulaarselt 1953. aastast. Abonentide arv kasvas pidevalt. Kui näiteks 1953. a. oli neid 39, siis 1957. a. — 263 ja 1965. a. juba 449. Aastas täidetakse ligi kümme tuhat tellimust.

Tellimused kirjanduse saamiseks saabuvad iga päev. Vajatakse raamatuid tootmisstarbeks, teaduslikuks tööks, iseõppimiseks. Raamatukogudevaheline abonent abistab kõrgemate ja keskeriõppeasutuste kaugõppijaid õpikute ja metoodilise materjaliga. Lugejate nõudmistest peegeldub meie maa tööstuses ja põllumajanduses juurutatav uus ja eesrindlik tehnika. Raama-

tukogudevahelise abonentide kasutab pidevalt suur grupp lugejaid, nende hulgas teadlasi, insenere, agronoome, kirjanikke, tõlke, arste jt. Konkreetsete raamatute asemel nõutakse sageli temaatilisi juhendeid, mis on samuti väga erilaadsed, alates tehnilistest küsimustest ja lõpetades kanaarilindude hooldamisega.

Tellimused saabuvad mitte ainult üksikult lugejalt, vaid ka ettevõtete ja asutuste kollektiividelt, nagu näiteks Eesti Põllumajanduse Akadeemiast, Pärnu Ehitusmaterjalide Tehasest jm.

Põhilisteks raamatukogudeks-abonentideks on külaraamatukogud. Aktiivselt tellitakse kirjandust Viljandis, Leisi, Nissi, Vägeva ja Viru-Jaagu raamatukogude kaudu. Nõudmist põllumajandusliku kirjanduse järele võiksid olla suuremad, sest Fr. R. Kreutzwaldi nim. Riikliku Raamatukogu fondid on küllaltki rikkalikud ja võiksid osutada spetsialistidele suurt abi. Kavatseme organiseerida posti-abonentide põllumajanduse spetsialistidele, et lugeja võiks saada vajaliku raamatu posti teel vahetult meie raamatukogust ilma kohaliku raamatukogu kaasabita.

Ettevõtete tehnilised raamatukogud tellivad peamiselt õppe- ja erialast tehnilist kirjandust. Nende nõudmist täites püüame lisaks saata ka viimaste

tehnikauudistega raamatuid antud küsimuse kohta.

Meie teeneid kasutavad veel linna-, alevi- ja kõrgemate ning keskeriõppeasutuste raamatukogud. Sageli saabuvad nõudmised Nõukogude Liidu suuremate raamatukogudest, nagu näiteks Lenini-nim. NSV Liidu Riiklikust ja NSV Liidu Teaduste Akadeemia raamatukogust, Valgevene, Ukraina, Läti ja Leedu raamatukogudest. On täidetud tellimusi Tšehhoslovakiast, Soomest, Rootsist ja Saksa Demokraatlikust Vabariigist. Ka Fr. R. Kreutzwaldi nim. Riiklik Raamatukogu saab oma lugejatele vajalikku kirjandust NSV Liidu ja mõnede välisriikide suuremate raamatukogudest.

Paratamatult tuleb ette ka äraütlemisi. Need on tingitud eksemplaride piiratud arvust, suurest nõudmisest õpikute järele ning fondides esinevatest lünkadest. Äraütlemiste arvu vähendamiseks on koordineeritud Fr. R. Kreutzwaldi nim. Riikliku Raamatukogu, Eesti NSV Teaduste Akadeemia raamatukogu, TPI. Ed. Vilde nim. Pedagoogilise Instituudi ja Meditsiinaramatukogu tegevus.

Suurt abi meie töö parandamisel võiks osutada mikrofilmide laialdasel kasutamisel. Selleks peab aga kõiki rahvaraamatukogusid varustama mikrofilmil lugemise aparatuuriga.

I. Jakuboviš

Eesti NSV Teatriühingus

Teatriühingu juhatuse viimasel koosolekul arutati neljanda kvartali ülesandeid ja kinnitati tööplaan, milles on mitmeid suuremaid ettevõtmisi. Ajavahemikus 25.—30. novembrini toimub Tallinnas Balti vabariikide ja Valgevene nukuteatrite festival. Pealinnas teatripublikule esinevad mitne lavastusega Riia, Vilniuse, Kaunase, Minski ja Tallinna nukuteatrid. Plaaniatud on näitus, festivalilavastuste arutelud ja kohtumised külaliskollektiividega. Festival lõpeb teoreetilise konverentsiga nukunäitleja loomingulistest probleemidest. Novembris ootab arvukalt külalisi «Vanemuise» teater. Koos Ülevenemaalise Teatriühinguga organiseeritakse siin üleüldilise muusikilavastajate seminar. Vabariigi teatrielu lähemale päevade sündmuseks kujuneb V. Kingissepa nim. TRA Draamateatri viiekümnes juubel. Ka selle korraldamisele aitab ühing igati kaasa.

Oktoobris arutab juhatus RAT «Estonia» loomingulisi probleeme ja novembris väljasisõidustungil Rakvere Teatrisse erialast õppust. Teatrite loomingulise töö abistamiseks peetakse arvukalt erialaseid loenguid, korraldatakse sõnakunstnike ja selle ala pedagoogide vabariiklik seminar. Kriitikut hakavad vaagima mitmeid lavastusi, sealhulgas «Hamletit» Riiklikus Noorsooteatris ning «Troilust ja Cressidat» TRA Draamateatri kunstiteaduse doktori A. Aniksti (Moskva) osavõtul.

Lavatehnilise personali kvalifikatsiooni täiendamiseks on plaanitud õppusi teatri ja dekoratsiooni ajaloost, seengutest, valgustusala probleemidest jne. Teatrikunstnikud valmistuvad üldilisele teatrile, filmile ja televisioonikunstnike tööde näituseks ning lavakujunduse sektisoonis mitme kunstniku loomingut aruteluks.

Elavalt päevakorral on teatripropaganda. NSV Liidu rahvakunstnik Tiit Kuusik sõidab külla Kiievisse, vabariigi teatrite kunstnike Endel Ani ja Einari Kopli loomingulised õhtud toimuvad Tallinnas ning Aino Külviand oma Rakveres. Silvia Urva loomingulist teed tutvustatakse Viljandis. Teatri-eadlased ja kriitikud esinevad loengutega Kohtla-Järvel, Paldiskis, Tartus ja Tallinnas. Aksel Orav kohtub Püssi keskkooli õpilastega ja mitmed näitlejad sõidavad teatripäevale Orissaare keskkooli. Huvitav ja sisukas on Abja keskkooli teatritpropaganda plaan: loengud, etenduste ühiskülastused, arutelud ja kohtumised näitlejatega. Oma teatrilaseid teadmisi kavatsetakse kontrollida viktoriini Märdjamaa keskkooliga. Teatrikülastajad muutuvad üha aktiivsemaks. Ühing saab pidevalt soove ja ettepanekuid ning püüab neid maksimaalselt arvestada ja täita. Kuna teatritpropaganda, publiku soovide ja maitse tundmaõppimine on aktuaalne, siis arutatakse senist tööd ja edaspidiseid ülesandeid kunstiteaduste kandi-

daadi K. Kase ettekande põhjal detsembris Teatriühingu nõukogu koosolekul.

Uudsenäi on kavas vokaliste I vabariiklik võistlus. Parimad lauljad ja sõnakunstnikud (kes tulevad VI sõnakunstnike võistluse võitjaks) esinevad detsembris lõpus ühisel kontserdiõhtul Tallinnas. Teatrisõpru huvitavad kahtlemata ka teatrilased väljaanded. Neljandas kvartalis annab ühing trükkimiseks L. Kirepe «Theodor Altermani», H. Kõrvitsa «Karl Otsa», R. Põldmäe «Vanemuise seltsi» ja «Teatrimärkmi» ku 1965/66.

Teatriühingu juhatus kinnitas järgmised žüriid:

Kaasajateemaliste lavastuste ülevaatuseks (ülevaatusele tulevad lavastused 15. maist 1966 kuni 10. märtsini 1967): S. Levin (esimees), V. Haas, K. Kask, V. Kivilo, R. Talsoo, U. Tonts, L. Tormis, K. Uibo ja I. Viiding.

Vokaliste esimeseks võistluseks: T. Kuusik (esimees), V. Gurjev, L. Issakova, R. Jõks, O. Lund, E. Maasik, K. Raudsepp, A. Roolaid, L. Saul, J. Siimon ja V. Viru.

Sõnakunstnike VI võistluseks: L. Martin (esimees), K. Ader, E. Ennok, K. Ird, J. Järvet, R. Klink, P. Rummo, V. Rummo, A. Sats, A. Talvi ja I. Tammur.

8. oktoobril avatakse Liina Reimani ja Raimund Kulli ühine memoriaaltahvel Kreutzwaldi t 6 ja Karl Jung-holzoi ma Pöögelmanni t. 5.

Kõige äärmuslikumas, seepärast aga ka kõige täpsemas väljenduses lugesin selle süsteemi printsiipidest prantsuse esteetiku Roger Caillois' sülest: «Tema (see on kaasaegne kunstnik) lükkab printsiipiaalselt kõrvale igasuguse teadliku vahelesegamise, igasuguse kõhkleva ja igasuguse valiku, kunstlikkuse ja kontrolli. Ta tahab, et tema tegevuse tulemus (kas see aga on enam tegevuse) oleks juhuslik, seepärast püüab ta takistada, et vähimalgi määral ei saaks õigustust oletus, nagu võtaksid

Igakord, kui vestlen kunstiteoreetikutega, jälitab mind mõte, et nad muhelevad: mis temast ikka tahta. ta on vaid praktik, seega täiskasvanud laps, kellel on õigus rumalusi teha; ta on inimene, kes teeb kirjandust ja järelikult selle sisu ei mõista. Omal ajal oli Bratislavas kohvik, kuhu kogunesid kurtumad maletajad. Kes juhuslikult sinna sattus, kukkus erilisse maailma. Zestide ja ebavalise vaikuse maailma, mis oli täis arusaamatust. Teoreetikutel keskel tunnen ma end kui kurtumade seas. Neil on oma žestidekeel, nad moodustavad erilise keelemaariga ususekti. Nende seas on kahtlemata häid ja soliidseid inimesi, on isegi selliseid, kes kunsti tunnetavad. Kuid seda ainult iseenda jaoks; nagu nad hakkavad kunsti üle avalikult mõtlema, kaotavad nad võime vahetuks tajumiseks. Siis pole neile enam tähtis kunst ise, vaid süsteem, kuhu kunst tuleb suruda.

Ma ei taha sugugi öelda nagu oleks kunstipraktika inglite töö teooria aga kuraadist. Tahan ainult pöörata tähelepanu põhilisele paradoksile. Teooria ei saa elada süsteemita: range süsteem on tema olemasolu paratamatu tingimus. Kunst on aga see, mis end süsteemi võimu alt välja rabeleb, mis süsteemi eitab, mitte ainult konkreetset süsteemi, vaid süsteemi võimalust üldse. Kunst on see, mis ikka ja jälle, igal üksikjuhtumil loob uusi seaduspärasusi. Kardan, et see, mis mahub süsteemi rangetesse raamidesse, pole tõeline kunst, vaid ainult lahendatud ristisõnamoistatus. Niisiis, kunstiteooria ripub õhus. Publikule on ta kättesaamatu Kunstnikud kardavad teda veidi ja põlgavad parajal määral, peasi on aga see, et teda pole neile vaja. Nad tahaksid alati öelda: mida temast ikka loota, ta on ju ainult teoreetik.

Tõsi küll, meil on raske leida puha teoreetikut — see on väikerahvas üks vähesteid eeliseid. On aga olemas teoreetiseerivad kriitikud. Neid iseloomustab tahe teiste retsensentide hulgast silma paista: odi profanum. Nad tahavad omaeelse süsteeme, omaeelse koolkondi omaeelse õpilasi. Kui neil tuleb puudu omaeelse mõtetest — tavaliselt aga nii on —, kordavad nad

Paradoksid kunstis

VLADIMIR MINAC

sest, kuid ehitasid üles kordumatu, omaeelse leulu. Üldistus ja süsteem tekkisid ainult kunstipraktika tulemusena, iga uus praktika lükkab ümber vana süsteemi ja annab pinda uuele tõlgitusele. Praktika on alati — vähemasti peaks olema — enne. Kui asi on teistmoodi, siis häda praktikale! Kunst on lahutamatu elust, ta on ise liikumine. Kui hea, et see nii on! Kunstil on ainult üks üldine seadus: ta ei talu süsteemi meetoodikat.

Mida siis tehakse teoreetiliste küllside taga ja ees? Mida meie pakutakse?

Teoretiseeriv praktik ütleb: «Sondeerida sügavusi». Retsensent täiendab: «Sondeerida kaasaegse inimese hingesügavusi». Kritisereiv teoreetik või teoretiseeriv kriitik aga nõuab: «Avada inimeseksistentsi elav tuumik». Nagu näha, on meie teoreetilises mikromaailmas käibel suured sõnad. Ma mõtlen loomulikult tühje sõnu. Need vanapoolsed uued sõnad kõlavad kahtlemata pateetiliselt ja inimlikumalt, kui kõlasid tühjad sõnad mõned aastad tagasi. See aga ei tähenda, nagu oleksid nad vähem tühjad.

Pole midagi naljakamat, kui naljaka polemiseerida. Kuid naljaka kõrval on siin ka tõsisid, tühjade sõnade kõrval on kunstipraktika ja kunstimõtte edasilükkumine. Siin selguvadki programmi, süsteemi ja koolkonna kontuurid.

moistustlik alge ja ettekatsetus minigilgi moel tema loomingust osa. Ta püüab oma loodud teost võimalikult rohkem endast eraldada, et ka kõige suuremate eelarvamustega kohtunik ei saaks kahtlustada selle taga minimaalseimatki vastutustunnet.»

Edasi räägitakse, et juhuslikkuse juurde pöördumine olevat muiste puhtuse leidmine. Et gigantset kaart kujutades pöördub kunst tagasi oma iidsete allikate juurde. Ja muud sarnast.

Kui tänapäeval räägitakse armastusest, mõeldakse suguakti, või veelgi enam — seemnevoolest. Maalikunstnik, kes tulistab kavalast püstolist lõuendile värve, heidab välja seemne. Või nagu ütleks meie teoretiseeriv kriitik — «vabaneb oma sügavaimas autentsusest». Või nagu ütles Caillois — «tõkestab tee vahelesegamisele ja moistustlikule algmlele. Või nagu veel oeldakse — «väljendab end oma teatladuse». Olemegi jõudnud totaalise enesväljendusele.

Mis asi ta on, see «sügavaim autentsus»? Kas tõesti tagasipöördumine allikate juurde? Igavene vabaduseih või ainult mõõduva, ajaloolise situatsiooni tunnus kunstis?

See on muidugi mõttetu. Pole olemas sellist «sügavaimat autentsust», mis oleks vaba konventsionaalsustest; on isegi konventsionaalsus. Kunstnik, kes tulistab lõuendile värve, tundlik ja

püstolist, on niisamasugune tavapärastuse ori, nagu kõige kirglikum realistik. See on longiline. Kuid just nimelt siin ei taheta loogikat tunnistada. «Sügavaim autentsus» asub väljaspool loogika piire, nagu keskaegne religioongi. Kunst lihtatakse inimesest kui moistustlikust olendist väljapoole. Teadvusest ja tunnetusest väljapoole. Ja väljapoole igasugust diskussiooni. Kunst on Ilmutus. Antiratsionalism on kaasaegse kunsti üks põhilisi tunnuseid. Seda väljendas väga täpselt Marcel Duchamps: «Kunsti ülesanne on uurida mitte tegelikust, vaid eseme transsendentaalseid omadusi.»

Niisiis: «sügavaim autentsus» uurib eseme «transsendentaalseid omadusi». Ma näen haisvas sokunahas samaanli, ta jälitab lõkke poole oma marjahai-geid silmi: «sügavaim autentsus» abil uurib ta tule «transsendentaalseid omadusi». (Muuseas, sellega teenis ta leiba.) Nõdrameelsed ja askeedid, usklikud ja hüsteerikud, trummid džunglis ja salajased sektantlikud usutavad — igal pool pörku «sügavaim autentsus» kokku saladusega. Ei, see pole tagasipöördumine allikate juurde, vaid põgenemine kõige pimedamasse keskaega.

Renoir ütles Gustave Moreau' kohta: «Tema ülistatud maailmapõlgust pean ma lihtsalt laiskuseks.» Kas tõesti on selline objektiveet maailma eitamine ainult vaimne laiskus? Mõnikord võib olla. Kuid põlgav suhtumine objektivesse maailma ja selle eitamine on liiga laialt levinud. Siin pole küsimus mitte ainult üksiku inimese puudustes, vaid — ühiskonna puudustes.

Selles peegeldub tõepoolest kodanliku ühiskonna ajalooline olukord. See on ajaloolise jõuetuse, väsimuse, perspektiivituse väljendus. Kodanlus on läbi käinud suhteliselt pika tee. Ta ise enam ei mäleta oma julgust, oma paatost, oma tulevikusu. Seda kõike tal algul oli. Algul oli näiteks Pico della Mirandola: «Sa ise määrad oma olemuse piirid, kuna sind ei piira mingid raamid. Iseenees lojana võid võtta enesele sellise ilme ja vormi, millist soovid.» Julged sõnad, öeldud julgelt ja suurepärasel ajal! Keskaegast vabane-mine, ajalooline paatos ja meie moist-tav usk inimesse. Sadelev, tundlik ja

Töökad aastad

«Ühe Norra reisi kroonikas» on F. Tuglas ajaraamatu arhailist stiili järgivalt kirjutanud: «Järgmisena tahan mina nimetada meie armast vanda Hannibali, kes küll vägevõimuga ei mõtle Rooma linna ära võita, aga roomlaste keelt oskab ja ka üle Alpide mägede nende maal on käinud. Muidu teeb tema raamatuid ja õpetab teisi nende järgi. See on üks auväärne amet...»

Selle ajaloolise nimega isiku «prototüüp» on Richard Kleis, Tuglase mainitud reisi kaaslane, teenekas kultuuritegelane, Tartu Riikliku Ülikooli dotsent, kes eile tähistas oma 70. sünnipäeva.

Juubilar sündis Tallinnas, kus ta isa pidas pisikaupmehe ametit. 1915. a. lõpetas R. Kleis kuldmedaliga sealse Nikolai gümnaasiumi ning jätkas samal aastal õpinguid Peterburi ülikoolis. Tema ajaloo ning klassikalise filoloogina õpinguid kroonib aga lõpudiplom 1925. a. Tartu ülikoolis. Kodulinna alma mater annab ka 1934. aastal tookordse H. Treffneri gümnaasiumi

õpetajale ning inspektorile magistri-kraadi. Magister ise on aga selleks ajaks saanud juba laialt tuntaks mitmete kultuuritöötuste ning seltside (Akadeemiline Ajalooselts, Eesti Kirjanduse Selts) tegevuse kaudu. Tema üldtoimetamisel ilmub 1927. a. kapitaal-ne kodu-uurimuslik koguteos «Tartu», mis leiab isegi rahvusvahelist tunnustust. Peagi seostub kõige olulisemal määral Richard Kleis nimega mitmete põhiliste teatmeteoste ja entsüklopeediate koostamine ning üldtoimetamine. Tänapäev on neis suurtöodes mõndagi muutnud ja ka ümber hinnanud, kuid R. Kleisi lalaldane eruditsioon, tasakaalukus ning pikaajalised kogemused on peapõhjusteks, et tema veteraniabi on asendamatu mitme samalaadseis üritustes meie päevil. Ta juhib «Eesti Nõukogude Entsüklopeedia» teadusliku sekretariaadi tööd. Ta on osalenud mitmete sõnaraamatute loomisel, olnud teatmeteoste süstemaatilise publitsereimise põhiliseks taotlejaks. Ja ka tema huvid kodu-uurimise vallas on rakendamist leidnud Tartu linna kodu-uurimise toimekonnas aspeemehena ja koguteose «Tartu» koostamise initsiaatori-na.

R. Kleisi toimetajamaadusi on rakendatud sõjajärgsel perioodil tema suunamisega «Teadusliku Kirjanduse» peatoimetajaks samuti «TRÜ Toimetiste» väljaandmisel. See kaalukas, juuba aegade jäädvustunud kultuuritöö on toimunud enamasti põhitöö kõrval. Ikka on olnud töö ülikoolis, selged ilmekaad raadioloogid, ikka on tulnud täita kord teaduskonna dekaani, kord prodekaani kohustusi. Ning aastail 1947—1950 juhtis R. Kleis direktorina Eesti NSV TA Ajaloo Instituuti. R. Kleis on jäanud alati ühtviisi loovaks, töökaaks, paljujõudvaks, misuguseks inimeseks, kellega alati tahetakse koos töötada.

Tema kolleegid, sõbrad, rahked õpilased, kogu kultuuritöösse puutuv üldsus annab kaheksanda aastakümne lõpupäeval kaasa oma südamlukud soovide, tervitused ning teadmiste, et neist töökaadest tuleb veel palju rikastavat.

Jaan Eilart

Leskov Inglise laval

N Leskovil on väikene jutustus sõdurist, kes seisab valves Neeva kaldal ja «lõheneb mitmekes osaks» inimliku tunde ja kohusetunde vahel, kuuldes uppuvat inimese appihüüet. R. Air tõi-ki jutustuse inglise keelde ja tegi sellest instseneeringu. Pealkirja all «Jäamine» näidati seda kaks aastat tagasi inglise televisioonis. Nüüd toodi teos Birminghami repertuaariteatri lavale. Retsensendid annavad lavastusele vaimustatud hinnangu. Ajalehe «Daily Telegraph» teatrikritiku arvamus kohaselt teos «lähed hinge, liigutab ja värskendab mõistust oma peenestunde-lisuse ja lakoonilisusega».

Mis lavastusest puutub, siis ajalehe «Times» retsensendi arvates on see «repertuaariteatri tavalistest standardite seisukohalt lihtsalt suurepärase».

ESTICA

● Ajakiri «Etudes Sovietiques» Pariisis avaldas juulikuus Lilli Prometi novelli «Guernica». Jaapanis ilmus samalt autorilt maikuus ajakirjas «Nõukogude Liit tänas» jaapani keeles novell «Varjud».

● 1. oktoobri «Literaturnaja Gazeta» avaldas Debora Vaarandi 50. sünnipäeva puhul tema luuletused «Tehumardi hommik» (B Shitski tõlkes) ja «Raudrohutee» (D. Samoilovi tõlkes).

Moskvas ilmus «Hudožestvennaja Literatura» väljaandel 20-tuhandelises tiraažis venekeelne valimik silmapaistva soome poetessi Katri Vala luulet. Luuleraamatuile, mis K. Vala esimese kogu järgi kannab pealkirja «Kauge rohtaed», on kirjutatud eessõna «Katri Vala ja tema luule» Debora Vaarandi.

tunderikas kunst; mehed inimesed karavellininas; juhm verejano polnud veel asendunud labase kodanliku ahnusega. Aeg nihkus surnud punktist — kõik oli võimalik, lubatud ja realiseeritav. Teadmistejano ajas laevad võr-rastele meredele, tõllad ja kibitkad läbipääsmatutele teedele; lü raamatutrukkimise, laskis välja esimesed ajalehed; teadrihised olid paletungija liit-lased.

Praegu aetakse teadmised kunsti-templist välja, see fakt ei tunnista mitte teadmiste vastu, vaid ühiskonna vastu, kus see juhtub. Kes teadmisi väldib, ei saa neid relevana kasutada tuleviku nimel; need inimesed levitavad ainult usaldamatust ja meelehel-det.

Sellega tahan vaid tõestada, et vorm, mille kodanlik kunst on endale võtnud, pole kellegi tahtel tekkinud, vaid see väljendab selle ühiskonna ajaloolist olukorda, mille põues ta on sündinud, ja just nimelt sellepärast ei saa ta olla ainukene.

Kindlasti pole objektiveet maailm niisugune, nagu meie meele ette tulevad: maailma tunnetamise teel on inimese mitmeid kordi pörkunud oma muusilise piirast vastu. Kui me veel pole objektiveet maailma lõpuni ja põhjalikult tunnetanud, ei tähenda see, nagu oleks maailm tunnetamatu: kokkuvõttes tundmatusega, selle lõputus ja halastamatus võitluse vahendub inimese eriline kangelasikkus. Ma ei usu, et oma praeguse tunnetamisastme juures suudaks kunst saladusi avada, ma usaldan siin ennemini bioloogide ja füüsikuid kui «sügavaimat autentsust». Kunst ei suuda asendada ei poliitikat, religiooni ega teadust, ta peab jääma iseendaks.

Niisiis: koerad hauguvad, karavan aga lähed edasi. Tegelikult liigub edasi sellest hoolimata, et osa kaasaegset kunsti ei soovi teda tähele panna. Veelgi enam, kuidas kunstnik või kunst tegelikusest ka eemalduvad, nad moodustavad sellest ikkagi osakese, osakese tema konkreetsetest suhetest. Nad on esemed teiste esemete hulgas.

